

ELANUL

Nr. 101
IULIE
2010

REVISTĂ DE CULTURĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA CULTURALĂ „ACADEMIA RURALĂ ELANUL” ȘI ȘCOALA „MIHAI IOAN BOTEZ” DIN GIURCANI, COM. GĂGEȘTI, JUD. VASLUI

Elan/lalan/lan (*Alces alces*) Etimologii

Mircea COLOȘENCO

Pârâul Elan șerpuește molcom de-a lungul meridianului 28°, în estul Moldovei României, între paralelele 47°-46°, străbătând, în drumul său de 68 km, de la izvoare, în N (coasta Lohanului, j. Vaslui) până la contopirea cu apele râului Prut, în S (satul Vădeni, com. Cavadinești, j. Galați), câteva localități rurale: Hurdugi/Urлаți/D. Cantemir, Gușești, Găgești.

continuare în pagina 2

„Perseverența face pârtie în jurnalistică, căci revista fondată în 1998 durează de ceva timp, cu folos culturii zonale și nu numai. Orientarea revistei este de natură istorico-geografică.”

Prof. Lina Codreanu – Huși, revista „Lohanul”, nr.11, februarie 2010, p.133

„Arheologia, precum și documentele istorice – laice și bisericesti – constituie pariul ferm al acestei interesante publicații moldave. Fiecare centimetru tipografic este folosit în mod judicios, spre încântarea celui care are curiozitatea s-o parcurgă.”

Valeriu Valegvi, „Dunărea de Jos”, nr.90, august 2009, p.27.

Simpozionul de literatură și istorie „Între Nistru și Carpați” Pe Prut la Vetrișoia

Gheorghe CLAPA

Manifestarea de suflet de la Vetrișoia s-a desfășurat în cadrul Clubului Artelor „Arca Poesis”, duminică, 27 iunie 2010, începând cu ora 10⁰⁰. Și-au adus contribuția: Consiliul Județean Vaslui, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui, Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Vaslui, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, Academia Rurală „Elanul” Giurcani, Cenaclul literar „Ion Iancu Lefter” Vaslui, președinte, scriitorul Ioan Mîcnea Vetrișanu, organizatorul și gazda manifestării, Clubul Artelor „Arca Poesis” Vetrișoia, Cenaclul Literar „Poesis Moldaviae” Vaslui.

Ora 10⁰⁰ – Primirea invitațiilor

Ora 10³⁰ – Alocuțiuni ale autorităților județene și locale: Vasile Mihalache – președinte al Consiliului Județean Vaslui, Dumitru Buzatu și Corneliu Bichineț – vicepreședinți ai Consiliului Județean Vaslui, Vasile Pavăl – primar al Primăriei Vaslui, Vasile Puiu – primar al comunei Vetrișoia, Lucian Onciu – director al C.J.C.P.C.T. Vaslui, Gelu Voicu Bichineț – director al Bibliotecii Județene Vaslui, Ioan Mancaș – director al Muzeului Județean Vaslui, Mihai Cimpoi – președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, Cassian Maria Spiridon – președintele Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România.

Ora 11⁰⁰ – Simpozionul omagial „Ioan Mîcnea – 75”

Moderator: Dan Ravaru.

Au luat cuvântul **scriitorii**: Lucian Vasiliu, Liviu Apetroaie, Valentin Talpalaru, Daniel Corbu, Horia Zilieru, Dumitru Hatmanu, Aurelian Chivu, Daniel Grosu, Luminița Scotnotis, Val Andreescu, Adina Huiban, Ioan Baban, Cristian Simionescu, Ion Codiță, Mihai Andon.

Oameni de cultură și artă: Theodor Codreanu, Lina Codreanu, Dumitru Passima, Ion Gheorghe Pricop, Laurențiu Chiriac, Ion Toderașcu, Dorel Ichim, Mihai Cornea, Maria Cornea, Lucian Iacob, Anca Iacob, Ioan Paul Munteanu, Gheorghe Clapa, Cristian Onel, arh. Alexandra Chiliman Juvara, Ion Nechifor, Costică Tiron, Ion Chirvăsuță, Dumitru Purice, Jan Dobrea, Mihaela Manu, Aurel Brumă, Ion Manole, Ioan Țîbulcă, Dumitru V. Marin, Vasile Cozma, Vasile Gațu, Dan Bârsan etc.

Ora 12³⁰ **Lansări de carte și publicații**

„Ioan Mîcnea – 75” – a prezentat Dan Ravaru.

„Ușa cerului” – volum de poezii de Ioan Mîcnea, a prezentat Marius Chelaru.

„Părășiți de înger” – roman de Ioan Mîcnea, a prezentat Liviu Apetroaie.

„Repere etnofolclorice și de istorie locală” de Dan Ravaru, a prezentat autorul.

„Ursine sabia tăcerii” – volum de poezii de Simion Bogdănescu, a prezentat Mihai Apostu.

„Vacanța lui Boață” – vol. I, „Sirena bunicului” – poveste în versuri ilustrată pentru copii de Constantin Țîntea, a prezentat Ioan Parfeni.

„Poemele auguste” – volum de poezii de Mihai Apostu, a prezentat Simion Bogdănescu.

Revista „Elanul” nr. 100 – revista Academiei Rurale „Elanul” – Giurcani, au prezentat Marin Rotaru și prof. dr. Cristian Onel, care au înmănat sărbătoritului Ioan Mîcnea Vetrișanu, cu prilejul împlinirii frumoasei vârste de 75 de ani, o „Diplomă de excelență”, din partea sus-menționatei Academii.

- continuare în pagina 18 -

Elan/lalan/llan (*Alces alces*)

Etimologii

- urmare din pagina 1 -

Valea, dealul, cele două șesuri (dintre Vutcani/Valea Rediului și Urlați/Hurdugi/D.Cantemir) îi poartă numele.

Întreaga depresiune geografică Elan este locuită din vremuri imemorabile. Stau mărturie contribuții/lucrări științifice de sinteză ori descriptive, în cărți, în publicații periodice și comunicări la simpozioane de specialitate, printre care se numără revista „Elanul”, editată de Asociația Culturală „Academia Rurală Elanul” și Școala „Mihai Botez” din Giurcani, com. Găgești, j. Vaslui, pe lângă cele consacrate de instituții superioare și străine.

Totuși, documentar, numele **Elan** este atestat relativ recent, respectiv în actul oficial întocmit/pecetluit, în ziua de 5 iunie 1464 e.n. (6972), la Curtea Domnească din Vaslui, a voievodului Ștefan cel Mare (14 aprilie 1457 – 2 iulie 1504), scris în slavona de cancelarie cu litere chirilice: **lalan**, constituind actul de vânzare-cumpărare a satului Găgești/Găgeni. Trei decenii mai târziu, în aceeași grafie și limbă, cuvântul **lalan** apare menționat într-un alt act oficial de vânzare-cumpărare a aceluiași sat – denumit, însă, Găjoane –, întocmit/pecetluit la Curtea Domnească din Iași, la 4 februarie 1495 e.n. (7003), a voievodului Ștefan cel Mare. (***) *Documenta romanicae historica. A. Moldova*, vol. II, București, 1976, act. 120/p.171-172; vol. III, București, 1980, act 236/p.419-422).

La fel, îl reproduce cronicarul Miron Costin (1633-1691), în *Letopiseșul* său, două veacuri mai târziu: „...Vasluiul, lalanul, Cohurluiul, râulețe mici, izvorâsc din diferiți codri de fagi; unele se varsă în Prut, altele în Bârlad”. Limba textului costinesc este româna, iar grafia – chirilică. (Miron Costin. *Opere*. Ediție critică de P.P. Panaitescu. București, 1958, p.216.)

În schimb, Dimitrie Cantemir (1673-1723), fiul lui vodă Constantin Cantemir (1685-1693), născut în satul răzeșesc Silișteni, dispărut astăzi, aflat atunci pe Elan, va grafia cuvântul **llan**, atât în lucrarea de interes european *Descriptio Moldaviae* (cca. 1716), cât și în *Vita Constantini Cantemirii* (cca. 1716-1718), scrise în limba și cu grafia latină (*apud* ediția A. Papiu Ilarian și Hodosiu, 1875; ed. Academiei Române, 1883), întrucât, în limba turcă, cuvântul **yalan** are două forme verbale, care înseamnă: I. subst. „Minciună, ficțiune”; II. Adj. „fals, neadevăr”, iar **elan**, adv. „încă” (Agiemin Baubec, Mitică Grecu. *Dicționar turc-român*. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p.109, 359), lucru pe care eruditul prinț român îl cunoștea prea bine. De aceea, a preferat, pentru a evita orice confuzie, să grafieze în ambele cărți cuvântul **llan**, iar pe *Tabula geographica Modauia*, harta alcătuită de el, să înscrie cursul pârâului Elan nu și să-l numească.

Când va descrie împărțirea în ținuturi a Țării Moldovei, descinde cuvântul **Fălcu** din **Taifalia**, numele unui popor războinic, care zidise o cetate mare pe Prut la trei zile depărtare de la Dunăre, informație aflată de el dintr-un manuscris al *Istoriei* lui Herodot. Cercetând, prin intermediari, i s-a confirmat existența ruinelor unei cetăți undeva într-o pădure din zonă. Este o presupuziție care nu se confirmă. Herodotos (din Halicarnas, cca. 484-425 î.Hr., supranumit „părintele istoriei”) a viețuit cu ceva secole înaintea taifalilor, populație germanică, aliată cu vizigoții în conflictele cu gepizii și vandalii (290 d.Hr.), cu sarmații (332 d.Hr.), cu romanii și cu hunii (358, 369, 375-376 d.Hr.), care a dispărut în sudul Dunării la sfârșitul sec. IV d.Hr. Deci, de unde Herodot contemporan cu taifalii?! Și unde o fi cetatea, dacă până în prezent nu s-a dat de urmele ei de către arheologii insistenți?!

Mai sigur ar putea fi vorba de o altă populație migratoare,

despre **alani** (strămoșii de astăzi ai osetinilor din Caucaz/Cuban), una dintre ramurile sarmaților (alături de iazigi și roxolani) a căror existență, între sec.I-IV d.Hr., în Depresiunea Elanului, este mereu evidențiată de arheologi (*apud* Marin Rotaru. *Antichitățile Elanului*, vol. 2, Editura Sfera, Bârlad, 2009, 318 p.). La prima vedere, apropierea **alan – elan** rimează...

Nu vrem să ne hazardăm.

Asemenea, au procedat doi mari lingviști/istorici ai limbii române, independent unul de celălalt:

- N.A. Constantinescu. *Dicționar onomastic românesc*. Editura Academiei Române, 1963, 470 p., membru în Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român de sub egida Academiei Române;

- Iorgu Iordan. *Toponimia românească*. Editura Academiei Române, 1963, 582 p., prof. univ. dr., academician.

Nici unul dintre cei doi autori de prestigiu nu menționează cuvintele **Elan/lalan/llan**, dar nici **Fălcu**, de parcă nu ar ființa în scrisul ori vorbirea românească între frontierele politice ale statului!

Mai întreprizi, francezii au depistat prezența, în limba lor, a cuvântului **élan** (hellent) și că datează din anul 1414, semnalat în secolele următoare cu sensul de „cerb din regiunile nordice” (lat. *Alces alces*), mamifer rumegător trăitor în nordul Eurasiei și al Americii de Nord, cuvânt existent în germana Evului Mediu (elend), de origine balto-slavă. (*apud* Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand. *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*. Librairie Larousse, Paris VI, 1971, p.256.)

În limba germană, familia cuvântului **Elen/Elch** (*Alces alces*), – s.m., „elan, cerb din regiunile nordice”, este destul de bogată: **Elenhaut**, f. „piele de elan”; **Elenjagd**, f. „vânătoare de elani”; **Elenleder**, n. „piele (tăbăcită) de elan”; **Elentier**, n. v. **Elen/Elch**. (***) *Dicționar german-român*, București, Editura Academiei Române, 1966, p.284-285.)

Concluzia este firească. Popoarele migratoare de gintă germană, care au traversat spațiile daco-române, în sec. I-V d.Hr., cum au fost goții, vandalii, taifalii, herulii ș.a., crescători/vânători, urmați mai târziu de coloniștii sași (anul 1145 d.Hr.) ori șvabi (1716), care s-au stabilit în Transilvania, Banat, au adus cu ei și obiceiuri și limbaj. Nu era nevoie să așteptăm împrumut lexical din Franța.

Slavii din vecinătățile fruntariilor noastre au cuvântul **losi** pentru „elan”, mamiferul nordic din încrengătura cervideelor.

Articolul *Corn de elan descoperit în Râpa Hreasca din satul Movileni, comuna Coroiești, județul Vaslui* de Laurențiu Ursachi („Elanul”, 94, dec. 2009, p.1-3) ne scutește parțial de alte argumente/probe/dovezi.

Cât privește explicația siderată din *DEX* (București, Editura Academiei Române, 1975, p.293, lucrare elaborată de către specialiști ai Institutului de lingvistică din București de sub egida Academiei Române, cum că termenul de **elan** este un împrumut din limba franceză, nu trebuie să ne surprindă. Nu e prima/ultima gafă „savantă” din această lucrare.

Preluată, ca fiind pertinentă, de către Ion Nania, în *Istoria vânătorii în România*, București, Editura Ceres, 1977, și reprodușă cu nonșalanță și bună-credință de Laurențiu Ursachi, este un galimatias de toată frumusețea.

...În iernile grele, elanii ajung și prin părțile noastre. Prin anii 1970-1971, șeful Ocolului silvic Huși a fotografiat o familie de elani care traversa Dealul Dobrina, furișându-se spre pădurile de fagi ale Văii Elanului. A fost reprodușă în presa locală.

Chipuri și umbre în istoria Moldovei: marele logofăt Ioan Tăutul*

Dr. Lucian-Valeriu LEFTER

O înșiruire de chipuri și umbre stau mărturie a desfășurării istoriei Moldovei, din vremuri demult apuse, când boierii priveau țara lor ca pe o moșie stând de veghe cu sabia în mână, trăitori în satele și moșiile lor răsirate de la poalele munților până la țărmul Nistrului.

Bătrâni boieri cu nume intrate în legendă, păstrate în file de cronici, au făurit o istorie și o țară prin faptele lor de vitejie. De sub munte, de pe valea Siretului, de pe valea Bârladului ori de o parte și de alta a Prutului, până pe țărmul Nistrului, boierii erau stăpânii satelor și moșiilor, pe întinderea unei singure Țări a Moldovei. Amintirea epocii aceleia merită atenția noastră, pentru că uitarea să nu ne cuprindă, mai mult ca niciodată astăzi, când reperate morale sunt grav zdruncinate iar cele istorice cad în desuetudine. Prin cunoașterea faptelor strămoșilor fără de care am fi pierit demult sub tăvălugul timpului revolut, împlinim o datorie morală.

*

Chipul celui mai cunoscut boier al lui Ștefan cel Mare, marele logofăt Ioan Tăutu, veghează până astăzi în biserica din Bălinești Sucevei. Pe peretele ctitoriei sale este înfățișat un om cu „mustața roșie și barba rară”, precum dintr-o tresărire a condeiului ni-l descrie marele istoric Nicolae Iorga.

Ioan Tăutul a rămas în memoria urmașilor datorită faptelor sale transfigurare în mit, „de care nu se mai bucură nici un alt mare dregător al Moldovei medievale”, după cum consideră istoricul Ștefan S. Gorovei, fiind „una din cele mai autentice figuri din galeria eroilor de epopee ai lui Ștefan cel Mare”, potrivit altui cercetător al trecutului, Emil Turdeanu. În secolul al XVIII-lea, la două veacuri și jumătate de la moartea logofătului, imaginea sa legendară încă dănuia, ceea ce este un lucru cu adevărat rar. În planul existenței istorice, vreme de două decenii, în timpul domniilor lui Ștefan cel Mare și a fiului acestuia, Bogdan al III-lea, Ioan Tăutu a fost actantul principal al politicii externe, dovedindu-și abilitatea și calitățile diplomatice în raporturile cu Polonia și Imperiul Otoman. Cronicarul Ion Neculce a păstrat amintirea acestei realități, consemnând că după moartea lui Ștefan cel Mare, „după ce au luat Bogdan-vodă domnia, au și triimis pre Tăutul logofătul sol la turci, când au închinat țara la turci. Și așe vorbăscu oamenii, că l-au pus viziriul de au ședzut înaintea viziriului pre măcat, și n-au fost având mestei la nădragi, că, trăgându-i cibotile, numai cu colțuni au fost încălțat. Și dându-i cahfê, nu știu cum o va bè. Și au început a închina: «Să trăiască împăratul și viziriul!». Și închinând, au sorbit felegeanul, ca altă băutură”. Desigur, nostima anecdotă nu ascunde un sâmbure de adevăr, însă turcii nu cunoșteau cafeaua în vremea aceea, cronicarul imaginându-și-l pe logofăt urmând protocolul diplomatic din perspectiva epocii în care trăia, secolul al XVIII-lea.

Ioan Tăutul s-a născut în anii 1440-1445. A fost pisar al cancelariei domnești până la 1472, iar după moartea logofătului Toma, în lupta de la Vaslui, Ioan Tăutu preia dregătoria de mare logofăt ce o va deține până în anul 1510; a trecut la cele veșnice în anul următor, 1511, fiind înmormântat la Bălinești, necropola familiei sale timp de câteva veacuri după moartea sa. În afară de

aceasta, mai ridicase o mănăstire la Trestiana, la obârșia râului Vaslui (astăzi în Pocreaca, jud. Iași), la 1496, „precum ieste scris numele lui pe clopot”, după cum a însemnat mult mai târziu cronicarul Axinte Uricariul, când dangățul vechiului clopot încă se mai făcea auzit. Vechea biserică ce va fi fost din lemn nu mai există demult. Fusese ridicată aici de marele logofăt pe pământul său, unde stăpâna mai multe sate, alături de

Trestiana având Popeștii (sat dispărut) și având și Pocreaca, precum și o prisacă, aflată „între Vaslui și între Vasluiet”. În această zonă s-a mai aflat un sat, care prin numele său amintea de vechiul stăpân, anume Tăutești, dar care a dispărut demult.

Numărul satelor aflate în stăpânirea marelui logofăt Ioan Tăutu formau un domeniu funciar impresionant, comparabil doar cu altui mare boier al vremii sale, Luca Arbure. Erau vreo 40 de sate, grupate în câteva „domenii”: vreo 15 sate, din moștenirea vornicului Negrea, se aflau pe cursul superior al râului Bârlad, în ținutul Vaslui, în preajma Negreștilor; 11 sate se aflau la marginea țării, pe râul Ceremuș; cinci sau șase sate se aflau în zona Iașilor și în imediata apropiere, în ținutul Vaslui, la obârșia râului omonim; cel puțin cinci sate erau în sudul Moldovei, pe Prut, în ținuturile

Tigheci și Covurlui. La acestea, adăugăm satele Grămești și Bălinești, pe Siret, în ținutul Sucevei.

De remarcat, că unul dintre satele familiei logofătului, se afla în stânga Prutului, în ținutul marilor codri ai Tigheciului, anume Leușteni, stăpânit de Ioan Tăutu împreună cu verii săi. Tot aici, pe Prut, s-a aflat un alt sat al familiei Tăutul, anume Tăuții, probabil vechiul loc de origine al neamului. Alte două sate, provenite din moștenirea vornicului Negrea, întemeietorul Negreștilor, ajung în familia marelui logofăt datorită unui ginere al său, diacul Toader, care cumpără cele două sate aflate pe malul Nistrului de la verii săi în anul 1495, anume Sinașeuți și Rezina (astăzi oraș în Republica Moldova). Satele ce fuseseră cândva ale lui Negrea, vornicul lui Alexandru cel Bun, ajung la strănepoții acestuia care, de fapt, și le vând unii altora, ei stăpânind atât satele de pe Nistru, cât și de pe valea Bârladului, în preajma Negreștilor.

Aceiași cronicar Ion Neculce, de care aminteam mai sus, consemnează și o tradiție al cărei adevăr istoric este de netăgăduit, deși conotațiile gestului stărnesc nedumerire. La încheierea tratatului de pace cu Polonia, din 12 iulie 1499, consecință a campaniei regelui Ioan Albert sfârșită tragic pentru polonezi la Codrii Cosminului, în toamna anului 1497, rolul logofătului Ioan Tăutul a fost primordial. S-a transmis până în secolul al XVIII-lea tradiția, potrivit căreia, după încheierea păcii, „au dăruit craiul leșescu Tăutului aceste sate de margine: Câmpul lungu rusăscu, Putila, Răstoaceli, Vijnița, Ispasul, Miliia, Vilavcea, Carapciul, Zamostia, Văscăuții, Voloca. Toate acestea li-au dăruit craiul leșescu Tăutului logofătului. Și au pus hotar apa Cirimușul, într-o duminică diminiată”. Donația regală consta într-un număr de sate de-a lungul apei Ceremușului, la granița de nord a Moldovei de atunci (astăzi în Ucraina), fapt deosebit de relevant, având drept consecință așezarea definitivă a apei Ceremușului ca hotar între Moldova și Polonia.

În realitate, Ștefan cel Mare trebuie să fi dăruit logofătului satele de pe malul moldovenesc al Ceremușului, de vreme ce au fost stăpânite de urmașii lui Ioan Tăutu, documentele târzii amintind „dania de la Ștefan voievod”.

Tradiția consemnată de Ion Neculce atribuie lui Bogdan al III-lea închinarea țării către turci, într-unul din „cuvintele” sale, iar Ioan Tăutu este văzut drept cel care a mers de a plătit primul bir către Poartă, prilej cu care a avut loc celebrul moment anecdotic al servirii cafelei. Din aceeași epocă, secolul al XVIII-lea, datează și interpolarea din letopisețul vornicului Grigore Ureche. De bucurie că s-a închinat țara, sultanul i-ar fi dăruit lui Ioan Tăutu banii birului, care „i-au adus în țară și au zidit pre acei bani o sfântă biserică în satu în Bălinești”. Evident, sultanul nu putea să dăruiască solului moldovean întreaga sumă de bani, iar biserica din Bălinești a fost zidită zece ani mai târziu, deci, „la temelia ei nu stau banii

din haraciul Moldovei”, după cum conchide Ștefan S. Gorovei.

Personalitatea excepțională a celui mai de seamă boier al lui Ștefan cel Mare, marele logofăt Ioan Tăutul (omonimul prim-ministrului din zilele noastre), a fost determinantă în conferirea unui statut legendar, situându-l în șirul eroilor de epopee moldavă. Lunga sa carieră nu ar fi fost posibilă fără adevărate virtuți diplomatice și războinice, în acele vremuri când apărarea moșiei cu sabia se identifica cu apărarea țării, pe care boierii vremii s-au străduit să o lase moștenire urmașilor.

* Textul de față reprezintă a sinteză a unui studiu mai mare, publicat în volumul *Pro Bucovina. Repere istorice și naționale*, coord. Mihai-Bogdan Atanasiu și Mircea-Cristian Ghenghea, București, 2010, p. 15-37.

Titlurile lui Petru Rareș

Constantin BUTNARU

Atât în Evul mediu românesc, cât și în cel Occidental, suveranul este considerat drept o realitate socială, politică și religioasă, ducând astfel o viață inseparabilă față de stat, supuși și divinitate¹. În acest sens, acțiunea sa de legitimare poate fi catalogată ca ceva firesc, dar de o importanță deosebită pentru un deținător de putere. Fapt tradus prin relațiile de o strânsă legătură ce existau între monarh, obiectele și faptele sale. Bunăoară, exista o conexiune între monarhi și documentul emis de către aceștia, practicile de cancelarie și regulile de stabilire și de utilizare a expresiilor suveranității lor sau a voinței lor, iar arhivele suveranilor erau unul dintre principalele fundamente de putere, făcând parte din permanența și biografia lor². Ca atare, principalul ansamblu de informații cu privire la persoana unui monarh este constituit din documentele oficiale, care poartă marca sau numele acestuia³. Pe scurt, textul documentului este un martor al voinței monarhului⁴.

Demersul meu își propune, astfel, de a distinge dincolo de rutina hrsoavelor emise⁵, axându-mă, în special, pe cele două domnii ale lui Petru Rareș desfășurate între 1527-1538 și 1541-1546. Acesta era fiul nelegitim al lui Ștefan cel Mare și al Mariei⁶ a cărei origine nu ne este cunoscută cu exactitate. Conform opiniei lui Șerban Orăscu⁷ ar fi făcut parte din neamul Cernat, care stăpâna întinse moșii în Țara de Jos, însă o altă ipoteză ni se pare mult mai plauzibilă, dată fiind și metoda de cercetare a problemei, prin care mama domnului era din neamul lui Isaia logofătul de la Baia, iar tatăl său vitreg urmașul boierului Bărlă de la Hărlău, înrundindu-se și cu mitropolitul Grigore Roșca⁸. Interesant este faptul că ambele ipoteze au un numitor comun și anume că mama lui Petru Rareș nu era o oarecare soție de târgoveț, ci aparținea unui neam de boieri⁹. Nu întâmplător facem referire la familia domnului, fiindcă prin aceasta își justifică venirea la tron cât și unele virtuți moștenite; strămoșii aflându-se tot timpul în inima capitalului simbolic dobândit de invad¹⁰.

Astfel, la mănăstirea Probota, ctitoria voievodului, întâlnim următoarea inscripție de pe fațada de sud a bisericii: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, iată eu robul stăpânului meu Iisus Hristos Io Petru Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, fiul lui Ștefan Voevod cel Bătrân, a binevoit Domnia mea cu buna voie, în al patrulea an al stăpânii mele *împărătești* a zidi acest hram întru numele arhierarhului și făcătorului de minuni Nicolae»¹¹. Ceea ce ne surprinde la textul acestei inscripții este, fără îndoială, pasajul referitor la stăpânirea sa de sorginte împărătească căpătată probabil o dată cu căsătoria, din 1530, cu Elena-Ecaterina Brankovic (Despotovna), fiica despotului sârb Ioan Brankovic (1452-1502) și a Elenei Iakșici, având ca strămoși o pleiadă de neamuri ilustre cum ar fi: Comnenii, Cantacuzinii, Asăneștii și, nu în ultimul rând, despoții sârbi¹². La aceeași mănăstire Probota, pe

piatra tombala a doamnei Elena găsim următoarea însemnare: «Această groapă e a roabei lui Dumnezeu Elina, Doamna lui Petru voevod, fiica lui Despot Țarul»¹³. Așadar, prin această unire domnul se identifica cu unul dintre urmașii de rezonanță imperială ai familiei Brankovic, aducându-i, ca urmare al acestui fapt, un plus de prestigiu.

O inscripție asemănătoare întâlnim și la Curtea de Argeș ridicată de Neagoe Basarab, unde găsim, precum la Probota, numărul anilor în care «a împărățit»¹⁴, fenomenul nefiind singular. Domnul muntean era și el căsătorit cu una dintre fiicele lui Ioan Brankovic, Despina Milita, moștenind prin aceasta o frântură din vechiul capital simbolic al vechiului Imperiu Bizantin. Spre deosebire de situația analizată mai sus, Petru Rareș a dobândit o asemenea moștenire atât prin căsătoria din 1530, cât și prin filiația sa; tatăl său, intitulându-se în *Tetraevanghelul* dăruit mănăstirii Humor: «Binecinstitorul și de Hristos iubitorul împărat, Io Ștefan voevod, domn al Țării Moldovei»¹⁵, fiind unul dintre multiplele exemple¹⁶ care fac referire la alura împărătească a lui Ștefan cel Mare. Probabil că nu aleatoriu, în același *Tetraevanghel* găsim o însemnare despre Petru Rareș, care a primit «cunună împărătească», pentru a fi apoi «domn al Țării Moldovei și al creștinilor»¹⁷.

În altă ordine de idei, trebuie precizat faptul că nu întâmplător am ales spre investigație pisană lăcașului de la Probota, întrucât în textul aceleiași pisanii descoperim o altă serie de titluri pe care și le atribuie voievodul. Ca atare, observăm că înaintea numelui propriu este plasată vocabula «Io», desemnând pe «Io Petru voievod». Emil Vârtosu avansa ideea conform căreia particula «Io» sau «Ioan» ar însemna «cel dăruit de Dumnezeu (cu domnia), cel ales de Dumnezeu (spre a domni)»¹⁸, pentru o «preamărire a maiestății domnului»¹⁹. De altfel, prin intermediul surselor sârbești, pentru spațiul nostru această vocabulă apare încă din timpul lui Basarab I sub forma echivalentă de «Ivanco»²⁰.

Termenul adus în discuție mai sus, apare destul de rar, dacă am face referire în primă instanță la sursele interne din timpul celor două domnii ale voievodului, fiind întâlnit în doar câteva danii acordate mănăstirilor din țară sau de la Sfântul Munte.

Bunăoară, la 3 martie 1527, voievodul dăruiește mănăstirii Tazlău, cu hramul Sfintei Fecioare, mai multe sate, intitulându-se «Io Petru voievod din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei»²¹. Același titlu îl găsim menționat și în actele de danie acordate mănăstirii Probota²², mitropoliei din Suceava, unde este folosit titlul de «Ioan»²³, lăcașului de la Voroneț²⁴, mitropoliei Romanului²⁵, episcopiei de la Rădăuți²⁶ și iarăși mănăstirii Probota în 1546, cu următoarea formulă: «Iată eu robul stăpânului meu Iisus Hristos, Io Petru voievod din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei»²⁷. De asemenea, la mănăstirea Dobrovăț se găsește o pisanie, care

amintește printre ctitori și pe «Io Petru voievod»²⁸, nimeni altul decât Petru Rareș. Putem deduce, astfel, cu ușurință că domnul se folosește destul de rar de acest titlu, raportându-ne la numărul hrisoavelor emise în perioada 1527-1546, iar când o face, voievodul îmbracă statutul de creator conferită de divinitate o dată cu urcarea sa pe tron sau pe cel de apărător al creștinilor, cum se întâmplă în prima sa domnie, atunci când oferă mănăstirii Hilandar un consistent mercic anual de 3000 de aspri²⁹. Încă din 1533 mănăstirea a intrat sub protecția lui Petru Rareș, fiind o ctitorie a strămoșilor doamnei Elena³⁰; donatorul, sperând apoi ca în viitorul apropiat să poată aduce eliberarea țării sale «din mâinile celor de alt neam»³¹, cu referire evidentă la otomani. Mi se pare potrivit să amintesc de această expresie, deoarece dacă o conjugăm cu dania făcută și speranța de mântuire a țării sale, ar reieși un dialog al puterii purtat de voievod cu divinitatea privitor la soarta țării sale.

În același sens, voievodul moldovean reface din temelii, după distrugerea într-un incendiu, mănăstirea Dionisiu; faptă amintită într-o pisanie de pe acest edificiu, unde apare cu titlul de «prea cucernicului Domn Io Petru voievod a toată Moldovlahia»³². De altminteri, aceluiși lăcaș îi este oferit un epitaf, care poartă următoarea intituție: «Binecredinciosul și de Hristos iubitorul Io Petru, cu mila lui Dumnezeu domn a toată Țara Moldovei»³³.

Trăsătura dominantă care se desprinde din puținile cazuri, în care este întâlnită particula «Io», face referire la faptul că se utilizează numai într-un context încărcat de solemnitate sau în cadrul relațiilor externe, cum ar fi în cazul legăturilor cu Ardealul. Cu această ocazie amintim pisană de pe piatra de mormânt a domnului, unde se spune că «Această groapă e a iubitorului de Hristos robul lui Dumnezeu, Io Petru voievod, fiul bătrânului Ștefan voievod»³⁴.

În ceea ce privește documentele care fac trimitere la relațiile cu Ardealul se observă, referindu-mă doar la cele redactate în limba slavă, că cele mai multe poartă un accentuat caracter de amenințare la adresa unor orașe de peste munți. Fără excepție, în toate aceste acte domnul Moldovei se intitulează: «Io Petru voievod (din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei)»³⁵.

Extinzând puțin orizontul problemei găsim că echivalentul în limba latină a acestei vocabule nu poate fi decât «Ioannes», după cum apare în textul unui act, unde sunt menționate înțelegerile care au fost încheiate cu regele Poloniei, Sigismund I: «*dei gratia Ioannes Petrus vayevoda, terre Moldaviae dominus*»³⁶; însă aspectul propriu-zis care ne interesează are legătură cu folosirea împreună a celor două titluri de «voievod și domn» în majoritatea documentelor emise de cancelaria Moldovei, atât interne³⁷ cât și externe³⁸. Probabil că asocierea amintită mai sus scotea în evidență exercițiul efectiv al puterii în favoarea celui care se afla pe tron; termenul de voievod, desemnând un privilegiu de a stăpâni efectiv și unic, pe când titlul de domn exprimă o calitate cu referire directă la elementele suveranității³⁹.

Varianta în latină a acestei sintagme-«voievod și domn»- este fără îndoială «*vayvoda et dominus*», cum apare în trei cazuri⁴⁰ din cursul celor două domnii în combinație cu *heres*. Cunoaștem, de asemenea, din punct de vedere al informației două documente, în care cei doi termeni se află alături, cum ar fi, spre exemplu, actul din 1541 adresat trupelor sale din apropierea Făgărașului: «*Petrus dei gratia Waizuoda, dominus*» în relație de acesta dată cu «*heres verus*»⁴¹ sau uneori despărțiți, dar fără a schimba sensul celor doi termeni, precum ar fi: «*Nos Petrus Vayvoda dei gratia dominus et heres terrae Moldaviensis*», care face parte din textul declarației de supunere și alianță față de Ferdinand I⁴². În același context, trebuie menționat că expresia de «mare(le) voievod» nu apare niciodată în vreun hrsov. Aceasta fiind o trăsătură dominantă a cancelariei muntene, însă au fost înregistrate și în Moldova câteva cazuri, iar cel mai apropiat de discuția noastră este din timpul stăpânirii lui Ștefan cel Mare⁴³.

O altă caracteristică a documentelor interne și o mică parte a celor externe este utilizarea pronumelui «Noi»⁴⁴, întâlnit într-o majoritate covârșitoare a cazurilor⁴⁵. Încercând a explica proveniența acestui «pronume de maiestate»⁴⁶, aflăm că este întâlnit și în diploma apuseană sub forma de «*Nos*» preluat apoi

indirect în Moldova prin intermediul cancelariilor de limbă latină din regatul Ungariei și Poloniei⁴⁷. Astfel, în 1542 Petru Rareș, într-o solie adresată secuilor de peste munți, prin care le cere să-i repare drumul până la mijlocul trecătorii Oituz, se folosește de următoarea intituție: «*Nos Petru dei gratia vaivoda dominus et haeres verus terrae Moldaviae*»⁴⁸. Tot în aceeași ordine de idei trebuie spus, că nu am întâlnit asocierea dintre termenii «Io» și «Noi», cum este în cazul domniei lui Ștefan cel Mare⁴⁹.

În același context al trăsăturilor dominante, privind hrisoavele emise în numele voievodului moldovean, întâlnim destul de des⁵⁰ utilizarea formulei de devoțiune «din mila lui Dumnezeu»⁵¹. În mai sus amintita danie oferită mănăstirii Hilandar ne apare următoarea formulare: «Din nespusa milă și iubire de oameni a stăpânului meu dulce Iisus Hristos [...] m-a pus și ca urmaș al părinților mei»⁵², făcând probabil referință la înțelepciunea divină care «își alege drept instrument oamenii potriviți intențiilor sale» (Guibert, abate de Hogent-sous-Concy⁵³) sau la o legitimare a puterii suveranului.

În mod cert că o persoană cu un asemenea statut își putea legitima puterea prin naștere sau prin calitatea sângelui său, dar în asemenea societăți cu caracter tradițional puterea este conjugată cu sacralitatea pentru a fi legitimată⁵⁴ sau este necesar să pășească pragul bisericii în vederea primirii grației divine⁵⁵.

Cum lesne se poate observa, la o lectură mai atentă a surselor, alături de formula de devoțiune, numele țării apare frecvent, atât în documentele slavonești cât și în cele latinești. Cu siguranță, că această mențiune nu poate lipsi din nici un act emis de cancelaria moldavă; formula cea mai utilizată fiind: «Din mila lui Dumnezeu, noi Petru voievod, domn al Țării Moldovei». Forma echivalentă din actele latinești ar fi «*terre Moldaviae*»⁵⁶ sau «*terrae Moldaviensis*»⁵⁷, însă într-un document către bistrițeni avem următoarea titlatură: «*Petrus Vayvoda Dei gratia Dominus Regni Moldaviensis*»⁵⁸, adică *Petru voievod prin mila lui Dumnezeu stăpânitor al regatului moldovenesc*. Credem însă că termenul de «*Regni*» nu putea să desemneze decât voievodatul Moldovei.

Doar într-o singură inscripție de la Sfântul Munte apare sintagma de «Domn a toată țara Moldovei»⁵⁹. Poate că nu întâmplător în același loc textul unei alte pisani ne precizează faptul că același Petru Rareș este «Voevod a toată Moldovlahia»⁶⁰, termen care este probabil o invenție a cancelariei bizantine folosită cu mult înaintea de această dată. Ne putem gândi că expresia fiind o creație ecleziastică nu putea să apară decât într-un astfel de mediu (de cele mai multe ori).

În același fond documentar de expresie latină apare de multe ori titlul de «*heres*»-moștenitor, iar integrat într-un context mai larg vom avea: «*Nos Petrus Vayvoda dei gratia dominus et heres terrae Moldaviensis*»⁶¹ (*Noi Petru voievod, prin mila lui Dumnezeu domn /stăpânitor și moștenitor al Țării Moldovei*), titlatură utilizată în aceeași declarație de supunere și alianță făcută de domn față de Ferdinand I. De notat că doar în actele externe întâlnim acest termen, ceea ce poate să ne sugereze nuanțarea unui drept de succesiune la tronul Moldovei cât și calitatea sa de continuator pe linie dinastică a acestei funcții de stăpânitor al voievodatului Moldovei⁶². Și unde se putea stipula această calitate dacă nu în aceste „cărți de vizită” ale suveranului, care nu sunt altele decât documentele oficiale emise de cancelarie. De notat că uneori acest fapt era (mult) mai accentuat prin formula de «*heres verus Terre Moldaviae*»⁶³ - *adevărat moștenitor al Țării Moldovei*; aspect subliniat transilvănenilor într-o epistolă prin care-i înștiința de venirea sa în Ardeal.

Am afirmat la începutul expunerii noastre că ansamblul de informații, care constituie un act al deținătorului de putere poartă marca sau numele acestuia, însă se naște următoarea întrebare: era domnul stăpân pe formularul diplomatic? Li controla toate nuanțele? Înclinăm să credem că da, întrucât la 24 februarie 1537, domnul se adresează lui Ferdinand I⁶⁴, prin intermediul unei solii, solicitându-i a mijloci încheierea unui armistițiu între el și regele Poloniei. Cerere nesoluționată până în vara aceluiși an, atunci când Petru Rareș, la 24 iulie 1537, îl abordează pe suveranul Poloniei⁶⁵, transmițându-i că este gata de a se război cu acesta. Ceea ce ne interesează aici sunt cele două forme de intituție

folosite, și anume: «*heres perpetuus Terre Moldaviensis*» (moștenitor pentru vecie al Țării Moldovei) și «*heres perpetuus Regni Moldaviensis*», unde «*regni*» face apel la aceeași Țară a Moldovei. În asemenea condiții nu se poate vorbi doar de o simplă funcționare a instituției emitente, ci și de o voință declarată a voievodului. Cu alte cuvinte voia să fie cunoscut pentru todeauna ca un stăpânitor și moștenitor de drept al acestui spațiu, fiind, astfel, îndreptățit a-1 apăra în orice condiții⁶⁶. Comparând apoi documentele din domnia lui Ștefan cel Mare⁶⁷ cu cele ale perioadei 1527-1546, se observă o asemănare prin utilizarea aceluiași expresii diplomatice, astfel încât fără nici un dubiu se poate afirma că Petru Rareș a cunoscut arhiva tatălui său⁶⁸ sau vorbim deja de o

tradiție diplomatică influențată în mod decisiv de ideologia puterii a suveranilor moldoveni.

În finalul acestei succinte analize cred că utilizarea vocabulei «lo», «loan», «*loannes*», a termenilor: «voievod», «domn», «Noi», «Nos», «*heres*», «împărătesc» cât și a expresiilor: «din mila lui Dumnezeu», «*verus heres*», «*heres perpetuus*», «Țara Moldovei», «Moldovlahia», «*Terre Moldaviensis*», «*Regni Moldaviae*» nu fac decât să reverbereze o imagine a domnului, reflectată tocmai în aceste norme de cancelarie. Imagine care în mod clar face apel la statutul, legitimitatea și aspirațiile sale, făcându-ne să înțelegem ceea ce izvoarele nu ne precizează de cele mai multe ori.

Note:

- Idee înfățișată și abordată la cursul și seminarul din cadrul anului I de masterat (anul universitar 2006-2007): *Forme și expresii ale puterii în Evul Mediu (Bizanț-Țările Române)*, la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, susținut de conf. univ. dr. Maria Magdalena Székely.
- Jacques Le Goff, *Héros du Moyen Âge. Le Saint et le Roi*, Paris, 2004, p. 443.
- Nu trebuie pierdut din vedere faptul că în general, noblețea, pentru că facem referire în primul rând la el, își fondează legitimitatea prin naștere, prin calitatea sângelui său, prin virtuțile predecesorilor, dar nu în ultimul rând prin independența sa socială și exercițiul unui anumit număr de drepturi exercitate pe mai multe planuri (Régine Le Jan, *Familie et pouvoir dans le monde franc (VII-X siècle). Essai d'anthropologie sociale*, Paris, 2003, p. 11), toate aceste legitimi, ar spune noi, regăsindu-se în textul documentelor. Pentru o conturare mai clară a acestui subiect vezi: Karl Ferdinand Werner, *Naissance de la noblesse. Essor des Élités politiques en Europe*, Paris, 1999; T.B. Bottomore, *Élites et société*, Paris, 1967; Régine Le Jan, *La société du haut Moyen Âge (VI-IX siècle)*, Paris, 2003.
- Jacques Le Goff, *op. cit.*, p. 445.
- Ion Toderașcu, *Politică și limbaj. Note pe marginea unor expresii documentare*, în *AliaX*, XXXV, 1998, p. 125-134.
- Este amintită în pomelnicul de piatră de la mănăstirea Probota, ctitoria voievodului: «mama sa Maria» (Cf. Maria Tereza Simigalia, Voica Pușcașu, *Mănăstirea Probota*, București, 2000, p. 28).
- Șerban Orăscu, *Mama lui Petru Rareș*, în *MI*, XI, 1977, nr. 3, p. 36.
- Maria Magdalena Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, în *ArhGen*, X, nr. 1-2, p. 169-178; se pare că prin ctitoriile sale de la Baia, Hârlău și Voroneț domnul era într-un fel legat de acele locuri ale eventualei sale familii. Poate o coincidență sau nu, dar Hârlăul a fost reședința preferată a lui Petru Rareș (eadem, *Itinerarii domnești: Petru Rareș*, în *AliaX*, XXVIII, 1991, p. 298). De asemenea, Ștefan S. Gorovei, *Note genealogice cu privire la urmașii lui Ștefan cel Mare*, în *SMIM*, vol. VIII (1975), p. 43-59.
- Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova*, a. 1324-1881, vol. I, sec. XIV-XVI, București, 2001, p. 559.
- Régine Le Jan, *La société...*, p. 157, extinzând problema trebuie precizat că memoria se situează, de asemenea, în centrul sistemului de reprezentare, întrucât ea permite de a lua locul în comunitatea părinților în viață sau morți. Tot aici memoria simbolică este văzută ca o construcție mentală pe care familiile o manipulează în voia circumstanțelor și a obiectivelor lor.
- Cf. Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București, 1905, p. 56, nr. 121.
- O vară primară de-a Elenei Brankovic era soția marelui cneaz al Moscovei, Vasile al III-lea, tatăl lui Ivan al IV-lea cel Groaznic. Din această căsătorie au rezultat patru copii; Iliș, Ștefan, Ruxandra și Constantin, din care primii doi au urcat pe tronul Moldovei. Vezi: Ion Radu Mircea, *Rélatiuns culturelles roumano-serbes au XVI siècle*, în *RESEE*, 1963, 1, nr. 3-4, p. 377-415.
- N. Iorga, *op. cit.*, voi. I, p. 57, nr. 123.
- Ibidem*, p. 146, nr. 298.
- Cf. Dumitru Năstase, *Ștefan cel Mare împărat, în De potestate. Ștefan și expresii ale puterii în Evul Mediu românesc*, Iași, 2006, p. 57.
- Pentru o conturare mai clară a subiectului: *Ibidem*, p. 53-92; Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir din Moldova secolelor XIV-XVI*, Iași, 2006, p. 115-133.
- Cf. Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, ed. Emil Petrovici, G. Mihăilă, București, 1968, p. 530, 535, 536.
- Emil Vărtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al secolul al XVI-lea*, București, 1960, p. 85-86: «Domnii români aveau conștiința faptului că sunt stăpânitori ortodocși adică domnitori aleși de Dumnezeu, unși de Biserica Răsăritului, apărătorii ai acestei Biserici» (P.P. Panaitescu, *Io în titlul domnilor români*, în *AliaX*, 1987, XXIV, 2, p. 70).
- Emil Vărtosu, *op. cit.*, p. 228.
- Cf. P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 67.
- DIR*, A., XVI, I, p. 228, nr. 202.
- Ibidem*, p. 243, nr. 215: «Io Petru voievod din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei».
- Ibidem*, p. 324, nr. 290.
- Ibidem*, p. 489-491, nr. 443.
- Ibidem*, p. 501, nr. 452.
- Ibidem*, p. 532-533, nr. 477.
- Ibidem*, p. 498, nr. 450.
- Cf. N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 206, nr. 587. Cu hramul Coborării Sfântului Duh, edificiul a fost ridicat de Ștefan cel Mare și zugrăvit de Petru Rareș în 1529 (N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 253-255).
- DIR*, A., XVI, I, p. 356-357, nr. 323, purtând același titlu: «Io Petru voievod din mila lui Dumnezeu al Țării Moldovei».
- Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI-XVIII*, București, 2001, p. 227; Petre Ș. Năstrel, *Le Mont Athos et les roumains. Recherches sur leur relations du milieu XIV siècle à 1654*, Roma, 1986, p. 137-139.
- Cf. Andrei Pippidi, *loc. cit.*: Petre Ș. Năstrel, *op. cit.*, p. 138; P.P. Panaitescu, *Petru Rareș și Moldova*, în vol. *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 267.
- Cf. N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu Țările Noastre*, în *AARMSI*, XXXVI, 1914, p. 33. De asemenea: Petre Ș. Năstrel, *op. cit.*, p. 151-152.
- Cf. N. Iorga, *Muntele Athos...*, p. 34.
- N. Iorga, *Inscripții...*, vol. I, p. 56-57, nr. 122).
- Cf. Grigore Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul (1346-1603)*, București, 1931, p. 518-519, nr. 500; p. 519-520. nr. 501; p. 520-521, nr. 502; Ioan Bogdan, *Documente moldovenești din sec. XV și XVI din Arhiva Brașovului*, București, 1905, p. 50-53, nr. XXII; p. 53-54, nr. XXIII, XXIV.
- Hurmuzaki, III, 3, p. 728, nr. CCCCLXL.
- DIR*, A., XVI, I, p. 228, nr. 201-p. 390, nr. 352; p. 404, nr. 366-p. 542, nr. 486.
- V. nota 34.
- Emil Vărtosu, *op. cit.*, p. 227, doar cei asociați la tron sau defuncți poartă titlul de voievod (*ibidem*, p. 35). În textul pisaniei de deasupra ușii de intrare în mănăstirea Probota aflăm că Petru Rareș era «fiul lui Ștefan voievod cel Bătrân» (Cf. N. Iorga, *Inscripții...*, vol. I, p. 56, nr. 121), pentru a întări cele expuse mai sus.
- Hurmuzaki, II, 1, p. 120, nr. XC, rugându-1 pe Ferdinand I să mijlocească încheierea unui armistițiu cu regele Poloniei; p. 126, nr. CXVI; p. 147, nr. CXI.
- Ibidem*, p. 231, nr. CXCIX; vol. II, 5, p. 282, nr. CL.
- Ibidem*, vol. II, 1, p. 91, nr. LXVI.
- Ștefan S. Gorovei, *Titlurile lui Ștefan cel Mare. Tradiție diplomatică și vocabular politic*, în *S M I M*, v o l . XXIII (2005), p. 69-72.
- Iar integrat într-un context mai larg vom avea: «Cu mila lui Dumnezeu, noi Petru voievod, domn al pământului Moldovei (DIR, A., XVI, I, p. 230, nr. 205).
- Ibidem*, p. 228, nr. 201-p. 390, nr. 352; p. 404, nr. 366-p. 542, nr. 486.
- Ștefan S. Gorovei, *Titlurile lui Ștefan cel Mare...*, p. 45.
- Emil Vărtosu, *op. cit.*, p. 229.
- Hurmuzaki, II, 5, p. 286, nr. CLVL Dar și în: *ibidem*, 1, p. 91, nr. LXVI; p. 231, nr. CXCIX: «Nos Petrus Vayvoda dei gratia...».
- Ștefan S. Gorovei, *Titlurile lui Ștefan cel Mare...*, p. 48.
- V. nota 36.
- Emil Vărtosu, *op. cit.*, p. 230.
- DIR*, A., XVI, I, p. 356, nr. 323.
- Cf. Marc Bloch, *Regii taumaturgi*, trad. Val. Panaitescu, Iași, 1997, p. 23.
- Régine Le Jan, *La société du...*, p. 173.
- Georges Balandier, *Anthropologie politique*, Paris, 1995, 42.
- Hurmuzaki, II, 5, p. 282, nr. CL.
- Ibidem*, 1, p. 91, nr. LXVI; p. 120, nr. XC.
- Ibidem*, 3, p. 639-640, nr. CCCXXXVI.
- N. Iorga, *Muntele Athos...*, p. 34.
- Ibidem*, p. 33.
- Hurmuzaki, vol. II, 1, p. 91, nr. LXVI.
- Se pare că termenul (*heres*) mai era utilizat și pentru a se arăta că domniile noastre sunt legitime în domnie, și a se face distincția dintre domn și pretendent (D. Ciurea, *Observații pe marginea documentelor latine românești. Studiu de diplomatică*, Alba Iulia, 1945, p. 23).
- Hurmuzaki, II, 1, p. 231, nr. CXCIX. Aceeași expresie o întâlnim un an mai devreme (1541), atunci când cere trupelor sale să nu devasteze ținutul Făgărașului, care se afla sub protecția sa (*ibidem*, 5, p. 282, nr. CL; p. 286, nr. CLVI).
- Ibidem*, p. 120, nr. XC.
- Ibidem*, p. 147, nr. CXI. De precizat că regele Poloniei nu-l numește voievod sau domn al Moldovei, ci «*Petrum Palatinum*» cum ne arată proiectul de tratat asupra Pocuției din 15 iulie 1531 (*ibidem*, p. 138, nr. CVI). Titlul era destinat mai degrabă unor funcționari ai regatului, precum palatinul Podoliei sau cel al Rusiei. Chiar și atunci când a tatăl său a depus jurământul de la Colomeea, Ștefan cel Mare poartă același titlu de palatinus (Ștefan S. Gorovei, *Titlurile lui Ștefan cel Mare...*, p. 72-73).
- Afirmație valabilă până a lună mai târziu când este nevoit să încheie un tratat cu polonii, obligându-se a renunța la Pocuția pentru todeauna (Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 564).
- Ștefan S. Gorovei, *Titlurile lui Ștefan cel Mare...*, p. 41-78.
- Ion Toderașcu, *op. cit.*, p. 129.

Andronic Cerchez Tatăl și Andronic cerchez fiul. Rolul lor pe plan politic în Țară și la Poartă

Ciprian-Gică TODERAȘCU,
masterand al Facultății de Istorie Iași

Andronic Cerchez, fratele Ecaterinei

În capitolul anterior am arătat că Ecaterina Cerchez a venit din țara de origine însoțită de persoane de diferite stări sociale, începând cu nobili, rude ale sale și terminând cu robi¹, oameni care-i erau credincioși², și care au fost de un real ajutor lui Vasile Lupu pe parcursul domniei sale. Unul dintre aceștia a fost, Andronic Cerchez, fratele Ecaterinei, care în momentul venirii sale în Moldova era copil.

Istoria acestui cerchez, crescut pe pământ moldovenesc, nu a stârnit interes prea mare în rândul cercetătorilor români deși au existat și încă mai există numeroase surse documentare care vorbesc despre el mai ales din momentul în care a ajuns mare dregător. Câteva date generale despre fratele Ecaterinei au scris Ion Condurachi, Nicolae Stoicescu, Constantin Andreescu și Constantin Stoide. Întrucât acești istorici nu au studiat activitățile pe care le-a desfășurat tânărul cerchez în Țara Moldovei și pentru această țară, misiunea îmi revine.

O singură dregătorie. Postelnicia

Chiar dacă în momentul venirii în Moldova, Andronic Cerchez, fratele Ecaterinei, nu era decât un copil, până la finele domniei lui Vasile Lupu, se pare că a ajuns mare postelnic³, după cum spune un act de danie din 5 octombrie 1660 emis de către Ștefăniță Lupu: am dat și am dăruit lui Andronic, fost postelnic mare, satul Băloșești pentru că "au slujit cinstit părintelui domniei mele, cu dreptate și cu credință astăzi și nouă ne slujește"⁴.

Perioada în care Andronic Cerchez a fost numit pentru întâia dată ca mare postelnic pare să coincidă cu intervalul domniei efective a lui Vasile Lupu cuprins între respingerea primei invazii a lui Gheorghe Ștefan și înfrângerea sa definitivă⁵.

Cum era de așteptat, în timpul domniei lui Gheorghe Ștefan, acesta a trebuit să stea departe de funcțiile dregătorești dat fiind faptul că era rudă a fostului domn Vasile Lupu. Simțindu-se amenințat de fostul logofăt devenit domn, Andronic nu a cutezat să se facă remarcat pe plan politic în timpul domniei lui. Nici pe parcursul domniei lui **Gheorghe Ghica**, aprilie 1658-noiembrie 1659, Andronic nu apare în preajma puterii centrale decât cu ocazia întocmirii unor acte de vânzare-cumpărare, în cadrul cărora este amintit ca fost mare postelnic⁶.

O dată cu venirea lui Ștefăniță Lupu pe tronul de la Iași, unchiul domnului a devenit unul dintre boierii săi de curte. Numit mare postelnic⁷ prin înlăturarea din dregătorie a lui Stamatî Sacâzli Hiotul⁸, acesta va fi unul dintre colaboratorii domniei și protectorii ei. Data la care va fi primit dregătorie de mare postelnic nu poate fi precizată cu exactitate. Ea va fi fost între 28 noiembrie 1659 și 20 aprilie 1660. Documentele păstrate din vremea lui Ștefan Lupu ne arată că în ziua de 28 noiembrie 1659, domnul a dăruit lui "Andronic ce-au fost postelnic mare" satul Bogdana pe Troțuș, fost a lui Vasile hatmanul, fratele lui Gheorghe Ștefan⁹. Se pare că tânărul fiu al lui Vasile Lupu și al Ecaterinei Cerchez îl pregătea la această dată pe Andronic pentru noua dregătorie. La 20 aprilie 1660, Andronic apare pentru întâia dată menționat în calitate de mare postelnic¹⁰. La 7 iunie 1660, acesta se afla Iași. Aici, alături de alți mari boieri, dregătorul a fost martor al momentului în care Ilie Șeptelici

hatmanul și pârcălabul Sucevii a cumpărat cu 300 de lei buni părțile din Cărligătura ale lui Gheorghe Roșca fost vistiernic¹¹. Dregătorie și-a păstrat-o până în octombrie 1660¹². La începutul acestei luni, din motive care nu se cunosc, postelnicia a fost preluată de Nicolae Racoviță. Un document din 5 octombrie 1660, prin care Ștefan Lupu a dăruit lui Andronic satul Băloșești (Vaslui)¹³ pentru că "au slujit cinstit părintelui domniei mele, cu dreptate și cu credință astăzi și nouă ne slujește"¹⁴, îl amintește pe fratele Ecaterinei ca fost mare postelnic. Un alt document, datat 31 octombrie 1660, arată că domnul i-a dăruit lui Andronic fost mare postelnic patru roate de moară pe apa Troțușului pe hotarul satului Bogdana, foste ale lui Gheorghe Ștefan¹⁵.

Care va fi fost motivul pentru care Andronic nu a mai activat în dregătorie de mare postelnic la finele domniei lui Ștefăniță Lupu e greu de presupus. Cu siguranță nu era prea bătrân pentru a se retrage din viața politică, așa cum spun unii autori¹⁶. Nici despre trecerea lui în neființă nu poate fi vorba întrucât documentele ni-l arată în viață în timpul domniei lui Eustratie Dabija (1661-1665). La 12 aprilie 1663, Andronic "ce au fost mare postelnic" a cumpărat niște ocini¹⁷, iar, o lună mai târziu, la 12 mai 1663, a fost martor într-un document referitor la vânzarea unei vii cu pomeți din Copou pe care Ștefan Cerchez a cumpărat-o de la Nastasia Strătioaia¹⁸.

La începutul anului 1664 se pare că intrat din nou în grațiile domniei, întrucât Eustratie Dabija l-a ridicat din nou în dregătorie de mare postelnic. La 20 ianuarie 1664, Andronic era martor la vânzarea unor case de pe Ulița Mare din Iași¹⁹.

Din lipsa menționării în documente pe parcursul anului următor, unii istorici români l-au trecut pe Andronic Cerchez în lumea celor drepti, considerând că acesta a murit în împrejurări care nu se cunosc²⁰. Foarte simplu, îmi spun, însă ne adevărat. Afirmatia, făcută probabil în grabă și fără o prea mare documentare, este greșită întrucât, un act din 13 ianuarie 1666, emis în vremea lui Gheorghe Duca, ni-l arată pe postelnic primind de la domn un loc de casă în Iași: "acest adevărat boiari al nostru, Andronic Cerchez postelnic, slujit-au mai dinainte vreme altor domni cu credință, așa cum slujește domniei mele, datu-i-am un loc de casă aicea, în târgu, în Iași, după temniță, unde au fost varnițele, care loc de casă este drept domnesc"²¹. Alt act, datat 5 noiembrie 1667 ne arată același lucru. Andronic postelnic nu a murit în 1665, ci trăia la Iași unde Iliș Alexandru i-a întărit două locuri de casă, cel unde au fost varnițele, loc pe care i-l făcuse danie Gheorghe Duca, și cel de lângă temniță, loc pe care "l-a cumpărat de la Sculi agă pentru că nu era primit de vecini"²².

Doi ani mai târziu, la 26 iunie 1669, Andronic "ce au fost mare postelnic" este amintit ca mare vameș în târgul Iașului. Alături de Cristea și Statie, acesta a asistat la actul de vânzare-cumpărare semnat între lane, fratele lui Profir, "ce au fost mare vameș", și între Păun mare vameș²³.

După acest din urmă an, Andronic Cerchez nu mai apare menționat în documente. Probabil a murit la scurt timp după 1669 întrucât, în actul datat 13 octombrie 1682, Ana, soția lui Andronic ce a fost mare postelnic, și ginerele ei, Mihai Neaguțiorul au fost împuterniciți de către Gheorghe Duca să-și ia venitul de pe părțile lor din satele Albești și Borosești, de la hotarul ținutului Vaslui cu al târgului Iași.

Din analiza câtorva documente de stăpânire funciară pe care le-a deținut Andronic Cerchez reies descendenții acestui boier. El pare să fi avut ca urmași o fată și un băiat din căsătoria cu Ana. Dacă numele fetei nu l-am identificat, băiatul purta același nume cu tatăl. Dat fiind faptul că acesta a călcat pe urmele părintelui său, merită să amintesc, în cele ce urmează, câteva date despre el.

Andronic, nepotul Ecaterinei Cerchez

Andronic Cerchez, fiul fratelui doamnei Ecaterina, este și el unul dintre boierii care au colaborat cu domnia, au protejat-o și care au slujit-o cu credință. Nepotul Ecaterinei Cerchez apare menționat în documente pentru întâia dată la 23 septembrie 1669. Alături de câțiva boieri acesta a semnat actul prin care Anastasie și soția sa, Hapca, au vândut egumenului Teofan și soborului mănăstirii Hlincea un loc de casă pe Ulița Fierbinte din Iași cu 150 lei²⁴. Că actul vorbește despre fiul fostului mare postelnic Andronic Cerchez ne-a dovedit-o documentul datat la 22 octombrie 1669²⁵. Acesta arată că Andronic Cerchez agă avea loc de casa între mănăstirea Trei Ierarhi și temnița domnească, deci stăpâna același loc pe care Gheorghe Duca i l-a dat tatălui său, același loc pe care Iliș Alexandru l-a întărit tatălui său. Pe locul rămas moștenire după moartea tatălui, cuprins între locul lui Vasile diacon, cel al lui Pârul colivar, cel al Saftei, cneaghina lui Dumitrașco Șoldan, și cel al mănăstirea Trei Ierarhi²⁶, Andronic agă și-a construit casă. Un document emis la 19 noiembrie 1669 ne informează în această privință arătând că Safta, cneaghina lui Dumitrașco Șoldan, a dat de bunăvoia ei mănăstirii Trei Ierarhi o bucată de pământ în Iași la temniță, parte care se întindea până la "ulița ce merge la curtea domniei mele și cum merge gardul ogrăzii domniei mele Andronic Cerchez agă"²⁷.

De la agă la capuchehaie

Ceea ce pare a fi mai important în viața nepotului Ecaterinei Cerchez constă în faptul că, de la dregătoria de agă, el a trecut la cea de mare armaș²⁸, pentru ca mai apoi să ajungă capuchehaie în capitala Imperiului Otoman.

În 1672, când Ștefan Petriceicu a ajuns domn în Moldova, la Constantinopol era capuchehaie "Andronic Cerchezul ce a fostu mare armaș"²⁹. Pe toată durata domniei sale Ștefan Petriceicu l-a menținut în acest post, credința răsplătindu-i-o cu satul Popăuți din ținutul Hârlăului pe care i l-a făcut danie în 1673³⁰.

Este greu de precizat când exact Andronic Cerchez mare armaș a ajuns capuchehaie. Documentele nu precizează nimic concret în acest sens. Chiar dacă se știe că în 1667, agentul lui Gheorghe Duca de la Constantinopol a "suferit bătăi cu vergi pentru necredința stăpânului său", care fusese mazilit³¹, nu se poate preciza dacă Andronic a ajuns în capitala imperiului Otoman în același an.

Cert este că în 1673 la Constantinopol, locul de capuchehaie i-a fost luat de viitorul domn al Moldovei Dumitrașcu Cantacuzino³². Întors în țară, Andronic, fost mare armaș și capuchehaie, apare alături de soția sa Axana, fiica lui Iurie Căpotici, în actul de danie din 14 august 1673, depre care am pomenit și mai sus³³.

La 14 martie 1682, Andronic a cumpărat de la Ștefan Gafei un loc de prisacă la Dragomirești în ținutul Tutova și un loc de casa cu pomăt pe Zâmbic cu opt galbeni³⁴. La 15 septembrie, boierul, în urma mărturiilor lui Lupu din Bățăști și Savul din Mastacăn, a strâns mai mulți oameni să facă plată pentru cei paisprezece boii dispăruți din curtea lui Ețco³⁵.

De la mare spătar la mare vornic al Țării de Sus

La 15 ianuarie 1690, în vremea domniei lui Constantin

Cantemir, Andronic Cerchez capuchehaie a ajuns în dregătoria de mare spătar. Împreună cu marele comis Ștefan Cerchez și alți boieri, acesta a dat mărturie pentru o jumătate din satul Șcheia din ținutul Neamț, de pe valea lui Șarpe, parte pe care Constantin voievod a cumpărat-o de la Lupașco Arapul³⁶.

În 1691 la 12 aprilie, Andronic Cerchez mare spătar a fost martor la învoiala dintre Ioan Sturdza, Ion Buhuș postelnic și Dumitrașco Buhuș pentru niște odoare bisericești³⁷. În același an, la 10 mai, boierul a hotărnicit suprafața de pământ deținută de mănăstirea Agapia în satul Goșmani de la frații Abaza și Radu Lupu³⁸, verii săi și ai lui Ștefăniță Lupu³⁹. O lună mai târziu, la 12 iunie, el ajunsese la Iași unde a dat seamă în fața domniei de hotarnica făcută⁴⁰.

Pentru serviciile aduse domniei, spre sfârșitul anului 1691 el a fost numit mare vornic al Țării de Sus. În această dregătorie el este menționat într-un document care evidențiază mărturia boierilor cu privire la locul din hotarul târgului Iași pe care domnul l-a dat lui Constantin Sevasco grămăticul⁴¹.

La 10 ianuarie 1692, Andronic Cerchez mare vornic al Țării de Sus, alături de alți boieri credincioși, a dat mărturie în ceea ce privește partea de loc numită Rediul lui Tătar din hotarul târgului Iași, parte care a fost dăruită de Iliș Alexandru lui Enache al II-lea postelnic⁴². Câteva luni mai târziu, la 15 aprilie, tot la Iași, Andronic Cerchez, din aceeași dregătorie, a scotit la cererea domnului, împreună cu alți boieri mari, averea și bucatele rămase după moartea lui Velicico Costin, fost mare vornic, pentru a i se plăti datoriile⁴³. La 13 iunie 1692, Andronic Cerchez "vel" vornic a fost martor la dania moșiei Bunești pe care Nanie Ușierul și soția sa au făcut-o către comisul Constantin Pilat⁴⁴.

Din vara anului 1692, Andronic Cerchez nu a mai deținut dregătoria de mare vornic al Țării de Sus, ci pe cea de mare spătar⁴⁵. În această dregătorie, nu una nouă pentru el, Andronic a dat mărturie, la 1 februarie 1695, alături de alți boieri, în fața domniei pentru un sat din ținutul Covurluiului a lui Coste Adam⁴⁶. Mărturia aceasta este ultima pe care a apucat să o facă înainte de a trece în neființă. Documentele în care Andronic este pomenit după 1 februarie 1695 ne sugerează ideea că acesta a murit între luna februarie și luna aprilie a aceluiași an. Bunăoară, actul din 26 aprilie 1695 evidențiază că Axana, soția sa, și fiul său Miron, ce a fost spătar al III-lea, au vândut cu 150 de lei bătuți lui Dimitrie Mavrodi vel vistiernic casa pe care o aveau în capătul Uliței Mari, din jos de mănăstirea Trei Ierarhi, lângă casa comisul Ștefan Cerchez⁴⁷.

Probabil, în aceeași perioadă, soția lui Andronic Cerchez a vândut lui Ștefan vătav țigani din seminția lui Capotici⁴⁸. Dintr-un document emis la 12 februarie 1716, reiese faptul că prisaca pe care Andronic Cerchez fost mare spătar, tatăl lui Miron Cerchez, a cumpărat-o la Dragomirești în ținutul Tutova, a fost vândută de Maria, jupâneasa lui Miron, și de fiii lor (Saul, Vasile și Andronic) jupânesei Teofana spătăroaia și lui Gavrilă cu 5 lei bătuți⁴⁹.

Câteva considerații

Cei doi Andronici, tată și fiu, s-au implicat în viața politică moldovenească mai mult decât ne putem închipui. Evident, documentele care îi menționează nu surprind decât o infimă parte a activității lor. Din ceea ce ne-a rămas, am putut totuși constata că cel dintâi Andronic și-a ajutat nepotul din postura de mare postelnic. Fiul său, Andronic, s-a dovedit a fi mai vrednic decât el. A deținut mai multe dregătorii și a fost reprezentantul domnului la Constantinopol. În capitala Imperiului Otoman, Andronic și-a pus capul sub ascuțitul sabiei întrucât el nu se prezenta aici ca un simplu reprezentant administrativ teritorial al domnului la Poartă. El era protectorul țării sale și a domnului său. Era cel dintâi tras la răspundere în

cazul în care domnul său nu respecta plata tributului sau nu îndeplinea obligațiile convenite către Poartă. El era un om cu multe cunoștințe, o persoană bine privită la Poartă, un boier de cuvânt, un bun cunoscător al limbilor străine (în special limba turcă), un dregător care prin prietenii ce le avea trebuia să mențină tronul domnului și să nimicească intrigile pretendenților la tronul țării sale⁵⁰.

Întrucât la întoarcerea în țară a fost numit mare spătar, apoi vornic al Țării de Sus se poate crede că Andronic și-a îndeplinit misiunile la Constantinopol cu succes.

Părăsind aici cercheii sosiți în Moldova o dată cu Ecaterina Cercheza, revin la final lucrării asupra istoriei unui vlăstar al ramurii lui Cerchez cel "bătrân", poate cel mai puternic din câți au fost.

Note:

1. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gheorghe Guțu, introducere de Maria Holban, comentariu istoric de N. Stoicescu, studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, indice de Ioana Constantinescu, cu o notă asupra ediției de D. M. Pippidi, București, Editura Academiei, 1973, p. 281, Autorul menționează că în "veacul cest trecut, începu-se a se trimite de la Țarigrad domni în Moldova, care-și cumpărau robi cerchezi și abăzești și după ce-i slujea pe dânșii (în vremea când nu erau încă domni și se aflau la Țarigrad) cu multă credință, îi puneau mai întâi pe la slujbele curții Domnești, iar pe urmă îi ridicau și în rândul boierilor".
2. Sergiu Bacalov, *Boierimea Țării Moldovei la mijlocul secolului al XVII-lea-începutul secolului al XVIII-lea (studio istorico-genealogic)*, teză de doctorat în manuscris, conducător științific Demir Dragnev, Chișinău, 2007, p. 113.
3. Constantin Șerban, *Vasile Lupu domn al Moldovei: 1634-1653*, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 37.
4. C. I. Andreescu, C. A. Stoide, *Ștefăniță Lupu, domn al Moldovei (1659-1661)*, București, Editura Fundației "Regele Carol I", 1938, p. 94.
5. *Ibidem*, p. 93.
6. Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol III, partea I, Iași, Editura Dacia, 1910, p. 103, nr. 75; p. 107, nr. 89.
7. Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 37.
8. Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, p. 122-123, nr. 91.
9. C. I. Andreescu, C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 94.
10. *Ibidem*, p. 92.
11. *Ibidem*, p. 133.
12. Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, pp. 159-160, nr. 114.
13. C. Andreescu, *op. cit.*, p. 94.
14. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, partea a II-a, București, Editura Ministerului de Instrucție, 1904, p. 144.
15. C. I. Andreescu, C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 94.
16. *Ibidem*.
17. Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, vol III, partea I, pp. 159-160, nr. 114.
18. Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași, vol. II, acte interne (1661-1690)*, Iași, Editura "Dosoftei", 2000 p. 55, nr. 52.
19. *Ibidem*, pp. 64-65, nr. 63.
20. Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 37.

21. Ioan Caproșu, *op. cit.*, pp. 116-117, nr. 127.
22. *Ibidem*, pp. 159-160, nr. 180: Sculi agă a cumpărat locul de casă, sus menționat, de la Lăscărachi cămărașul. Pentru că nu a fost primit de vecini, el a fost nevoit să vândă locul lui Andronic Cerchez postelnic.
23. *Ibidem*, p. 237, nr. 266.
24. *Ibidem*, p. 262, nr. 286.
25. *Ibidem*, pp. 263-264, nr. 288.
26. *Ibidem*, pp. 268-273, nr. 293.
27. *Ibidem*.
28. Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, București, 1903, pp. 222-223, nr. 50. Un document emis la Hotin în 14 august 1673 arată că Andronic Cerchez ce a fost mare postelnic a îndeplinit și funcția de mare armaș.
29. Ioan D. Condurachi, *Soli și agenți ai domnilor Moldovei la Poartă în secolul al XVII-lea*, București, 1920, p. 43.
30. Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. V, pp. 222-223, nr. 50.
31. Eudoxiu Hurmuzachi, *Fragmente din istoria românilor*, tom. III, București, 1900, p. 333.
32. Ioan D. Condurachi, *op. cit.*, p. 43.
33. Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. V, pp. 222-223, nr. 50.
34. *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, vol IV, 1676-1700, întocmit de Mihai Regleanu, Doina Duca-Tinculescu, Veronica Vasiliu, Constanța Neculescu, București, Editura Direcției Generale a Arhivelor Statului, 1970, p. 168, nr. 702 (în continuare se va cita CDM).
35. C. A. Stoide, Constantin Turcu, *Documente și regeste din ținutul Neamțului, secolele XVI, XVII, XVIII*, extras din revista "Apostolul", nr. 9-11, Piatra Neamț, 1935, pp. 29-30, nr. 56.
36. CDM, supliment I, 1403-1700, întocmit de Maria Soveja, Mihai Regleanu, Doina Tinculescu, Marcel Ciucă, Gabriel Birceanu, București, 1975, pp. 314-315, nr. 997.
37. *Ibidem*, vol. IV, p. 168, nr. 702.
38. Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, vol. IV, partea I, 1927, pp. 189-192, nr. 136.
39. Constantin I. Andreescu, Constantin A. Stoide, *op. cit.*, pp. 69-70.
40. Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, vol. IV, pp. 189-192, nr. 136.
41. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. III (1691-1725), Iași, Editura "Dosoftei", 2000, pp. 18-20, nr. 24.
42. CDM, vol. IV, p. 332, nr. 1436.
43. *Ibidem*, pp. 327-328, nr. 1460.
44. *Ibidem*, p. 331, nr. 1477.
45. Nicolae Stoicescu, *Lista marilor dregători ai Moldovei (sec. XIV-XVII)*, extras din "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol", vol. VIII, 1971, Iași, Editura Academiei, p. 406.
46. CDM, supliment I, p. 325-326, nr. 1034.
47. Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. III, p. 71, nr. 90.
48. *Ibidem*, pp. 567-568, nr. 685.
49. CDM, vol. V (1701-1720), întocmit de Veronica Vasilescu, Doina Duca Tinculescu, București, Editura Direcției Generale a Arhivelor din România, 1975, p. 373, nr. 1375.
50. Ion Matei, *Reprezentanții diplomatici (capuchehâi) ai Țării Românești la Poarta Otomană*, București, Editura Academiei Române, 2008, pp. 101; 126. A se vedea și prezentarea acestui volum făcută de Toderășcu Ciprian-Gică în revista "Elanul", nr. 85-86, martie-aprilie 2009, pp. 35-37.

COSTUMUL MASCULIN DE CURTE ÎN SECOLELE XIV-XVII ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

Ana-Maria MOISUC

Evul Mediu este epoca în care se face simțit, în tot ceea ce ține de viața cotidiană, gustul pentru frumos, lux, grandoare. Este vremea în care domni, pentru a-și întări poziția, pentru a-și afirma puterea sau pentru a-și pune în valoare măreția, utilizează o gamă variată de ritualuri. Începând din momentul încoronării, care este unul foarte somptuos și solemn, modul în care suveranul se afișează în cadrul societății este deosebit de important. Un rol fundamental în acest sens îl joacă vestimentația rafinată, care – prin îmbinarea celor mai alese materiale, prin acordul cromatic dintre țesături, prin originalitatea broderiilor și a motivelor, toate puse în valoare de strălucirea pietrelor prețioase – dă o notă de rafinament, de grandoare și care evidențiază statutul purtătorului său.

Alături de însemnele puterii, costumul de curte este un element esențial, care face distincția între domn și boieri, între

diferitele ranguri ale boierimii, dar și între elită și oamenii de rând. Costumul a suferit, de-a lungul timpului, mai multe modificări. Astfel, pe parcursul secolelor XIV-XVII întâlnim influențe din sfera bizantină și din cea apuseană în special, dar și cele dintâi influențe orientale.

Importante pentru cunoașterea vestimentației din această perioadă sunt izvoarele arheologice, dar și reprezentările picturale, sculpturale, reprezentările pe bule ori medalii, precum și descrierile călătorilor străini sau ale cronicarilor.

Componentele costumului

Câmașă era piesa care nu putea lipsi din nici un costum, fie el bărbătesc sau de damă. Termenul apare în izvoare abia în secolul XVI, în lista de bunuri lăsată de Petru Șchiopul fiului său. Spre

deosebire de cămășile purtate de țărani, târgoveți sau mica boierime, confecționate din in sau cânepă și de obicei simple, cele purtate la curte de domn și de boieri erau elegante, realizate din pânză de import (săsească, lituană sau germană) și din mătase.

Elementul original al acestor cămăși era dat de croială și de broderie. Cămașa era lungă, lucrată din patru foi de pânză, prinse cu o cheiță din fir de argint aurit, lucrată cu acul. Mâneca era dreaptă, nerăscoită și strânsă în partea de jos de o manșetă¹. Broderia era prezentă doar la cămășile de ceremonie și era realizată cu fir și perle. Ea se aplica pe guler, piept, mâneci, în partea de jos și la încheietura mâinii². Uneori, găsim brodat pieptul și gura cămășii. Un exemplu îl reprezintă fragmentele de manșete și piepți descoperiți în urma săpăturilor realizate în mormântul lui Alexandru cel Bun, de la Bistrița³.

Gulerul putea fi drept, lipit de gât sau răsfrânt, lat de 3-4 cm și brodat în întregime cu fir de argint aurit și mătase. De asemenea, era închis în față cu trei până la cinci nasturi metalici de formă globulară. Mânecile erau ornamentate cu motive geometrice, compuse din stele și romburi cu cârlige, îmbinate cu zig-zaguri și triunghiuri. Din săpăturile întreprinse la Suceava au fost reconstituite câteva fragmente de manșete. Unul dintre ele este brodat pe un fond de mătase roșie, întărită pe un suport de in. Broderia este realizată cu ajutorul unui fir de argint aurit și mătase roșie. Motivul meandric, într-un romb cu cârlige, este realizat din fir de argint aurit lucrat în punct, numit „punct culcat”. Această tehnică era folosită pentru economisirea materialului. De asemenea, motivele sunt separate între ele printr-un fir de mătase roșie-cărămizie în „punct de tighel”⁴. O altă manșetă de la Suceava prezintă aceleași caracteristici, însă pe latura lungă manșeta este tivită cu un lăntșor din mătase roșie. Nasturii sunt în formă de nod și cusuți de o bordură de mătase prinsă pe o bucată de in și un fragment de broderie cu fir și mătase roșie⁵.

Ceea ce diferențiază cămașa din Moldova de cea din Țara Românească este gulerul de culoare roșie sau albă, de obicei simplu, tivit cu perle și răsfrânt peste gulerul anteriorului⁶. În costumul de curte al lui Ștefan cel Mare, reprezentat în naosul bisericii de la Pătrăuți, se poate observa o cămașă lungă din pânză, împodobită la guler și manșete cu perle și fir. Alexandru Lăpușeanu poartă în reprezentarea de pe vâlul brodat de la Mănăstirea Slatina, o cămașă cu un guler simplu. Într-o altă reprezentare, de această dată a lui Neagoe Basarab din biserica episcopală de la Argeș, se vede gulerul roșu tivit cu perle, manșetele și pieptul cămășii, de asemenea brodate. Tot în Țara Românească, în portretele lui Radu Paisie și fiului său, Marcu, tot din aceeași biserică de la Argeș, gulerul cămășii de culoare roșie era tivit cu perle la Radu vodă și cusut cu fir de aur la Marcu.

O altă piesă vestimentară era *tunica lungă* sau *anteriul*, o mantie boierească purtată peste cămașă și strânsă în talie cu un brâu sau tachit⁷. Această tunică avea aspectul unei rochii, fiind confecționată dintr-o mătase grea, în armonie cu mantia de aceeași culoare de deasupra. Prin croială, era de influență orientală. Mantia, largă la poale, se închidea în față până în talie cu nasturi globulari. Caracteristică era linia strânsă din talie în raport cu lărgimea poalelor, dată de cei doi clini triunghiulari adăugați de o parte și de alta a fețelor și spatelui⁸. Pieptul tunicii era tivit cu un șnur de mătase roșie, cu găitane și nasturi globulari de argint aurit. Pe mătase erau brodate motive meandrice, realizate în fir de argint și de aur, fixat cu puncte în cruce de mătase⁹. Mânecile nerăscoite erau strâmte pe braț, brodate în totalitate cu motive geometrice de tipul acelor de pe guler și manșete, însă mai mari. Motivele erau conturate cu aplică de argint aurit și perle¹⁰.

În funcție de croiala mânecii, se pot identifica mai multe variante de anteriori¹¹:

a) cu mânecile lungi și strâmte, terminate în partea de jos cu un colț prelungit pe mână (cum poartă Matiaș, fiul lui Matei Basarab, pe piatra funerară din biserica domnească de la Târgoviște) sau cu mânecile terminate cu o manșetă lată, răsfrântă și care se prindeau cu nasturi (precum anteriorul purtat de Radu Buzescu, în portretul de la Mănăstirea Căluui și de Constantin Brâncoveanu, la Govora, unde manșetele, gulerul cămășii și brăul purtat peste anteriori au

aceeași culoare);

b) cu gulerul încheiat cu nasturi și tivit cu perle, purtat răsfrânt peste gulerul cămășii;

c) cu mâneca largă, ceva mai lungă la cot și care lăsa să se vadă mâneca cămășii¹².

Această tunică făcea parte din costumul de curte specific secolului XV, precum se poate observa în reprezentarea lui Alexandru cel Bun de pe epitrahilul dăruit Mănăstirii Bistrița¹³. Tunica, lungă, cade în falduri spre poale și ajunge până aproape de glezne. În jurul gâtului are un guler rotund. Mânecile, de asemenea lungi și largi, care ajung până aproape de genunchi, sunt strânse de o manșetă lată, la încheietura mâinii. În talie, anteriorul este strâns de o centură. Pe poale, tunica are o bandă lată, aplicată, pe care este sugerat, sub formă de zig-zag, motivul broderiei pe care o împodobește. Aceste motive sunt reprezentate pe guler și manșete¹⁴.

În urma săpăturilor arheologice realizate în mormântul aceluiași domn, s-au găsit fragmente care au aparținut acestui tip de mantie. Între piese se numărau două manșete, un guler și un piept. Manșetele, realizate dintr-o mătase vișinie, sunt brodate cu flori stelate, motive înscrise în poligoane executate cu fir de aur și mătase. Sunt întărite pe un suport de pânză de in și căptușite cu mătase. Marginile sunt tivite cu un șnur de mătase vișinie răsucită și un lăntșor de fir. Gulerul și pieptul, din același material, sunt de asemenea brodate, dar cu motive diferite. Pe guler găsim romburi cu cârlige și cruci înscrise în romburi. Pieptul este acoperit cu mici frunze de trifoi, iar în capătul de jos broderia se termină într-un ciucure de mătase și fir¹⁵.

Această piesă vestimentară se poate observa și în portretul lui Alexandru Lăpușeanu de pe o dveră dăruită Mănăstirii Slatina, în care domnul poartă un anterior de culoare verde, închis pe piept cu găitane și cu guler brodat. Mai sus de talie are o cingătoare de aur împletită.

În reprezentarea murală a lui Mihai Viteazul de la Mănăstirea Căluui, acesta poartă o mantie galbenă, strânsă în talie. De asemenea, și Ieremia Movilă, pe acoperământul de mormânt de la Sucevița, poartă un anterior de serasir argintiu, închis cu nasturi. La Trei Ierarhi, anteriorul purtat de Vasile Lupu, confecționat din mătase albastră, este împodobit cu flori de aur de tipul țesăturilor persane. El este închis în față până în talie cu nasturi de aur. Un anterior brodat cu flori, de culoare albastru-cenușiu, cuprins în talie de o cingătoare îngustă, aurie, poartă și Matei Basarab, într-un manuscris din 1583, legat în 1644 cu cheltuiala domnului.

Tunica lungă, impresionantă prin armonia perfectă cu celelalte materiale și prin originalitatea broderiei, pusă în evidență de perle și firele de aur, și-a menținut prezența în costumul de curte pe durata mai multor secole.

O altă mantie specifică costumului de curte din secolul XV este *tunica scurtă* până la genunchi, care cade în falduri și este îmblănită. Această mantie este redată în *Evangeliarul* de la Humor: „Pe cap cununa cu trei ramuri ascuțite, împodobită în cecul de jos cu pietre scumpe. Același păr lung, umflat, neîmpletit, ce cade pe umeri. Mustața subțire. Barba înfurcată ca a mântuitorului. Haina de dedesubt e de brocart cărămiziu. Cea de deasupra e o lungă largă mantie de brocart cu fondul vișiniu, prin care trec mânecile”¹⁶.

Granața, principala mantie de ceremonie, realizată din brocart, a fost caracteristică costumului de curte din secolele XV-XVI. Conform unui tratat bizantin de ceremonii din secolul XIV, era un veșmânt folosit la curtea de la Constantinopol, fiind purtat doar de împărat. Originea sa este asiriană¹⁷. La noi, a fost adoptat în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Granața era o mantie largă și lungă până în pământ, cu mânecile în formă de pâlnie, realizate din catifea. Aceste mâneci prezentau motive mari. Gulerul era brodat cu fir, perle și pietre prețioase¹⁸. Uneori, la mijlocul mâinii se putea întâlni o bandă verticală¹⁹. Particularitatea acestei piese vestimentare consta în aplicațiile de perle, care formau un guler lat în jurul răscoirii gâtului și care puneau în evidență cele două margini ale mantiei, în față și la poale. Ornamentul îl mai găsim pe umăr și pe marginea de jos a mânecii²⁰.

Granața din Moldova era închisă în față, decorată de-a lungul pieptului și pe mijloc cu o fâșie lată de broderie din mărgăritare²¹. Un fragment de mantie de acest tip, brodat cu motive de vreji și flori mari, a fost descoperit la Bistrița, în mormântul lui Alexandru cel Bun. Și în mormântul de la Mănăstirea Putna al lui Bogdan al III-lea, fiul lui Ștefan cel Mare, s-a găsit o parte dintr-o mantie domnească, croită dintr-un material de calitate și lucrată cu fir de aur și argint²². Tot la Putna, în mormântul lui Ștefăniță vodă, s-au păstrat rămășițe dintr-o mantie princiară din catifea de culoare roșie, lucrată în felul adamascului și căptușită cu o mătase de aceeași culoare. Pe spate, mantia prezintă o cruce lungă tot din mătase, ornată cu șireturi întreșesute cu argint, care prezentau la capete canafuri late de fir de argint²³. Și în reprezentarea lui Bogdan al III-lea pe dveră dăruită Mănăstirii Putna în 1510, domnul poartă granață. Acest costum de ceremonie va fi înlocuit în vremea lui Alexandru Lăpușeanu cu caftanul.

Pentru Țara Românească există foarte puține reprezentări ale costumului de curte în care să apară granața. Mărturii descoperim în portretele votive ale lui Neogoe Basarab de la Curtea de Argeș (fig. 15), unde domnul poartă granața tivită cu broderie de fir. Într-unul din aceste portrete, domnul este înveșmântat cu o mantie de catifea liliachie broșată cu fir, tivită cu benzi late, brodate în față, la umeri și la poale. Croiala este de tipul granaței, cu mânecile mai puțin largi decât cele din costumul moldovenesc. În partea de jos, în dreapta, este brodat vulturul bicefal, încoronat, ca pe costumul lui Mircea cel Bătrân. Un guler lat, bogat, detașabil, îmbracă umerii. De sub mantie se observă anteriorul și gulerul roșu al cămășii, tivit cu perle. Manșetele și pieptul cămășii sunt brodate. Coroana cu cinci feuroni este ajurată, împodobită cu aplicații de pietre prețioase colorate. Fiul lui Neogoe, Teodosie, poartă și el granață, la care dispoziția benzilor brodate este mai clară decât la costumul lui Neogoe, asemănându-se cu cea a costumelor din Moldova²⁴.

Cea de a doua mantie de ceremonie este reprezentată de *caftan* (fig.6). De factură orientală²⁵, caftanul avea mâneci lungi și era cusut pe margini cu fire de aur și argint. Era dăruit de sultan ca veșmânt de cinstă marilor dregători otomani și domnilor români²⁶. Caftanul reprezintă o piesă a costumului de curte caracteristică secolului XV; pe parcursul celui următor, el va deveni un element simbolic, un semn al puterii. Până în a doua jumătate a secolului XVI, această mantie a fost purtată doar de boierime și de doamne²⁷.

Caftanul se caracteriza prin amploare poalelor și croiala mânecilor lungi până la glezne, strâmte, și care cădeau spre spate. Un element interesant îl constituie maniera în care mâna ieșea din această mânecă devenită o notă distinctivă a hainei, și anume printr-o despicătură, a cărei lungime și poziție varia, ceea ce deosebea caftanul moldovenesc de cel muntenesc și de cel turcesc. Veșmântul era larg la poale și se purta deschis până jos; în față era închis cu găitane de fir și cu nasturi, uneori numai până în talie. Prezența găitanelor de fir, care prindeau nasturii de argint sau pietrele prețioase era vizibilă și pe piept²⁸. Mantia era confecționată din catifea sau brocart, de diferite nuanțe. Avea în jurul gâtului un guler de blană, rotund în Moldova și răsfrânt în Țara Românească. În costumul domnilor și al boierimii din Țara Românească, caftanul era de obicei îmblănit, iar gulerul forma revere care continuau căptușeala pe dos; în Moldova, acesta este independent, mantia fiind căptușită cu o mătase colorată. Așa cum am afirmat și mai sus, nota specifică era dată de despicătura de la nivelul mânecii. Pentru Țara Românească, ea era practică în partea de sus a mânecii, pe când în Moldova era realizată de a lungul mânecii, în partea de sus având pe o parte și de alta două triunghiulare. Nasturi de argint aurit și găitane prindeau mâneca în dreptul acestei despicături și în partea de jos, în dreptul încheieturii mânecii, unde de asemenea era desfăcută.

Deși această mantie a căpătat un rol important abia în a doua jumătate a secolului XVI, ea este întâlnită în Țările Române încă din vremea lui Radu cel Mare. Într-un fragment de friză de la biserica din Curtea de Argeș, domnul poartă peste anteriorul de mătase verde închis, prins cu nasturi până în talie, caftanul îmblănit, cu gulerul răsfrânt bogat pe umeri²⁹. Printre mărturiile care atestă prezența caftanului se numără și portretele votive, în care domnii sunt redați

purând costumul specific. Într-o reprezentare de la Mănăstirea Bistrița, Barbu Craiovescu este înfățișat în costumul caracteristic secolului XVI, compus dintr-un anterior cafeniu deschis, încins cu un brâu auriu și un caftan verde cu gulerul și marginile roșii. Pe o dveră dăruită Mănăstirii Slatina, costumul lui Alexandru Lăpușeanu era „compus dintr-un anterior de mătase verde, închis pe piept cu găitane, cu guler brodat de sub care se vede gulerul cămășii simple. Mai sus de talie o cingătoare de aur împletită; pe piept un colan greu de aur. Pe deasupra, caftanul de brocart cu flori de argint, tivite cu roșu și albastru³⁰. În reprezentarea lui Teodosie, fiul lui Neogoe Basarab, acesta poartă caftan roșu deschis, peste anteriorul galben. La fel și în biserica episcopală de la Argeș, unde Radu Paisie, alături de fiul său Marcu, poartă peste anteriorul din mătase vișinie, un caftan verde, îmblănit cu samur. Blana se răsfrânge într-un guler bogat peste umeri. Nasturii globulari tivesc piepții caftanului până în talie; câte trei nasturi sunt dispuși la despicătura mânecii. Marcu poartă un costum asemănător, dar de alte culori. Peste anteriorul albastru-cenușiu, are caftan de catifea roșie, broșată cu fir, dublată cu o mătase galbenă înflorată. Mircea Ciobanu, în portretul de pe ferecătura unei icoane dăruită Mănăstirii Tismana, poartă peste anteriorul, un caftan cu mânecile lungi și largi. Și Radu cel Mare (fig. 14) este înveșmântat în costumul tipic secolului XVI. Peste anteriorul de mătase verde închis, prins cu nasturi până în talie, apare caftanul îmblănit, cu gulerul mare răsfrânt bogat pe umeri.

Alături de portretele votive, o altă sursă prețioasă de informații o reprezintă bulele sigilare, monedele și medaliile. Astfel, domnul muntean Petru cel Tânăr (Cercel) este reprezentat pe o bulă sigilară (fig. 17) în caftan îmblănit, cu mânecile strâmte, despicate lateral, cu gulerul mare și răsfrânt peste anteriorul. Manșetele caftanului sunt tivite cu perle. Pe aversul bulei sigilare care întărește un hrivos de danie către o mănăstire din Epir, Mihnea al II-lea este îmbrăcat cu caftan, având gulerul lat și răsfrânt. Tot pe o bulă sigilară, Alexandru al II-lea este redat în caftanul cu mânecile lungi, despicate sub umăr, închis în față cu nasturi rotunzi până în talie, peste anteriorul cu mânecile strâmte. O notă distinctivă o constituie brăul încins pe deasupra caftanului. Pe medaliile cu chipul său, Constantin Brâncoveanu apare într-o mantie îmblănită, cu guler prins într-o agrafă cu pietre prețioase, peste anteriorul dintr-o mătase broșată cu flori de aur, închis în față cu nasturi măruntii.

Această mantie va fi păstrată și pe durata secolului XVII. La biserica Trei Ierarhi, Vasile Lupu poartă un caftan roșu, cu guler de samur, încheiat cu găitane late de fir, terminate cu ciucuri.

Alături de granață și caftan, domnii mai purtau și alte tipuri de mantii. Una dintre ele era *dulama* sau *dolmanul*, o tunică lungă³¹ care se îmbrăca pe sub caftan. Această dulamă, confecționată din mătase, cu mâneci lungi și strâmte, era strânsă pe talie și încheiată la gât cu nasturi³². Alte materiale folosite în realizarea ei erau țesăturile prețioase (brocart, adamasc, cocârlat), închise cu nasturi de aur și de mărgăritare. Dulama era, de asemenea, îmblănită cu blănuri scumpe. La origine, ea fusese lungă ca și anteriorul, însă sub influența modei occidentale s-a scurtat. Broderia dolmanelor era tot de influență orientală³³.

O altă mantie, tot de influență orientală, era *conțeșul* (fig. 7). Acesta se caracteriza printr-o mânecă largă, scurtă până la cot. În Țările Române, cei care purtau conțeș erau fiii de domn. Conțeșele lor erau din mătase albă cu fir de aur, din catifea, postav sau mătase orientală cu fir. Uneori, putea fi și îmblănit. Simion Movilă, pe acoperământul său de mormânt de la Mănăstirea Sucevița, poartă un conțeș de catifea sau mătase orientală, cu mânecile largi, scurte până sub cot și îmblănit cu samur (fig. 21). Această mantie era folosită și în Țara Românească. Frații Buzești, de pildă, sunt înveșmântați în portretul votiv de la Călușiu în conțeșe îmblănite cu zibelină și samur, cu pieptul acoperit în totalitate de găitane.

Existau mantii care se îmbrăcau în funcție de anotimp. Pentru vară era *fergeaua*, confecționată din catifea, atlas, postav sau șai de Angora. Iarna se întrebunța *șuba* îmblănită. Șubele domnești erau realizate din țesături de aur italiene sau turcești, de obicei de culoare roșie. Erau închise cu 35-36 de nasturi de argint aurit și îmblănite cu diferite blănuri de sobol, hermină sau vulpe. Aceste veșminte puteau fi purtate și de boieri.

O relatare despre întrebunțarea acestei mantii pentru

anotimpul rece aparține călătorului străin Achacy Tazzychi, care nota: „Domnul era îmbrăcat într-o șubă de samur și de brocart cu broderii în partea de sus”³⁴. Într-un document de la 1431, vornicul lui Vlad I Dracul, Voico, cerea pârgarilor brașoveni o șubă de postav pentru care ar fi plătit dublu sau triplu: „...vă rog, dacă v-ar povățui Dumnezeu, să mă ajutați cu o șubă de postav, și dacă va ajuta Dumnezeu stăpânului meu, Vlad voievod, pentru una vom plăti două sau trei”³⁵.

În sfârșit, *minteanul* era un veșmânt scurt până în talie, cu sau fără mâneci. *Gibeaua*, mantie strânsă în talie, cu mânecile larg despicate până la cot și cu poalele largi, era purtată peste anteriu.

Costumul reprezintă o etichetă, un semn de recunoaștere a deținătorilor puterii de către supuși. Aceste piese vestimentare nu sunt doar simple componente ale costumului, ci fiecare dintre acestea completează imaginea întregului costum, dându-i o valoare și eleganță deosebită.

Note:

1. Paraschiva-Victoria Batariuc, *Din istoria vestimentației în Țările Române. Costumul feminin de la Siret*, în „Ars Transilvaniae”, VIII-IX, 1998-1999, p. 268.
2. Corina Nicolescu, *Istoria costumului de curte în Țările Române. Secolele XIV-XVIII*, București, 1970, p. 110.
3. Eadem, *Costumul de curte în Țările Române (secolele XIV-XVIII)*, București, 1970, p. 13.
4. Paraschiva-Victoria Batariuc, *Câteva piese provenite dintr-un cimitir medieval de la Suceava*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, IV, 1977, p. 313.
5. *Ibidem*, p. 315.
6. Corina Nicolescu, *Istoria costumului...*, p. 115.
7. Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii române. Vocabularul*, vol. II, București, 1900, p. 20.
8. Corina Nicolescu, *Costumul de curte...*, p. 16.
9. Eadem, Florentina Dumitrescu, *Date cu privire la istoria costumului de*

curte în Moldova (secolele XV-XVI). Costumul în epoca lui Ștefan cel Mare, în **SCIA**, an. IV, 1957, nr. 3-4, p. 110.

10. *Ibidem*, p. 112.
11. Termenul de *anteriu* este folosit începând cu secolul XVII.
12. Corina Nicolescu, *Istoria costumului...*, p. 117.
13. N. Iorga, *Patrahirul lui Alexandru cel Bun: cel dintâi chip de domn român*, în **ARMSI**, tom. XXXV, 1913, p. 343.
14. Corina Nicolescu, Florentina Jipescu, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova (secolele XV-XVI)*, în **SCIA**, anul IV, 1957, nr. 1-2, p. 142.
15. *Ibidem*, p. 149.
16. N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, București, 1992, p. 88.
17. Corina Nicolescu, *Costumul de curte...*, p. 12.
18. Adina Nanu, *Artă, stil, costum*, București, 1976, p. 102.
19. Corina Nicolescu, *Istoria costumului...*, p. 126.
20. *Ibidem*, p. 115.
21. *Ibidem*, p. 126.
22. Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, p. 43.
23. *Ibidem*, p. 44.
24. Corina Nicolescu, *Istoria costumului...*, p. 94.
25. Adina Nanu, *op. cit.*, p. 102.
26. Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 73.
27. Corina Nicolescu, *Costumul de curte...*, p. 15.
28. Eadem, *Istoria costumului...*, p. 134.
29. Eadem, *Date cu privire la istoria costumului...*, p. 123-124.
30. Eadem, *Istoria costumului...*, p. 241.
31. Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 163.
32. Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, București, 1979, p. 71.
33. Corina Nicolescu, *Istoria costumului...*, p. 120.
34. *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1973, p. 169.
35. I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în secolele XV-XVI*, vol. I, 1413-1508, București, 1905, p. 248.

Răsfoind în arhive

Ștefan cel Mare – Judecătorul

– povestire –

Ion N. OPREA

Imaginea lui Ștefan cel Mare în memoria folclorică a vasluienilor, despre care vorbește Dan Răvaru în revista „Elanul” nr.96 p.15-16 se întregeste și cu povestioara părintelui Gh. Rebegea din Ibănești – Tutova, istorisită la 9 iunie 1904 părintelui protoereu Ioan Antonovici și expedită a doua zi preacucernicului.

Scrisoarea în cauză a fost atașată și este păstrată la Serviciul județean Iași a Arhivelor Naționale ale României (cota nr.1564 a manuscrisului) și probează că poporul citește la timp și corect caracterul și predestinația celor ieșiți din mijlocul său:

„Se spune din bătrâni, că Marele Ștefan, încă din cea mai fragedă vârstă a avut semne de multă înțelepciune și judecată; așa, El fiind în vârsta copilăriei, poate 5-10 ani, jucându-se cu alți copii de vârsta Sa, printre frumoasele sale calități în jocurile lor, toți îl puneau a fi judecătorul lor. Dânsul, orișicărui făcea dreptate, nu însă după fața omului, ci după merite, așa că nu era joc fără ca El să nu fie un fel de președinte, cum s-ar zice astăzi. Să judece și să pună la cale orice neînțelegere ivită între ei.

În una din zile, pe când se afla la câmp, lângă un deal cu alți

tovarăși, printr-o pricină oarecare, a găsit cu cale să condamne la spânzurătoare pe un tovarăș a lor, nu însă chiar la moarte, ci numai așa, în glumă. Odată hotărârea dată, trebuia musai îndeplinită. Iau pe micuțul, și cum din întâmplare se făcea pe acolo în apropiere și un copac, cu toții îl pun în... spânzurătoare. Tocmai când se executa lucrarea, iată că tot întâmplarea face că trecea un iepure pe dinaintea lor. Cum mintea lor copilărească era încă fără experiență, îl lasă pe cel în laț și ei, fuga cu toții după iepure, strigând: „Iaca iepurele, măi! Iaca iepurele”, și așa mai departe, fugind după el să-l prindă.

Merg o bună bucată fugărilor iepurele, când Marele Ștefan își aduce aminte de cel pus și rămas în laț și strigă la ceilalți – reamintindu-le. Și când se întorc, găsesc mort pe tovarășul lor. Atunci cu toții încep a plânge pierderea lui și nimeni nu spune nimic. Tocmai târziu, când Ștefan ajunge Domn, clădește o biserică pe locul întâmplării spre pomenirea pruncului mort nevinovat.

Se zice de popor că iepurele să fi fost Dracul. Tot poporul zice că Ștefan cel Mare va fi fost și Sfânt.

Activitatea guvernamentală a Patriarhului Miron Cristea reflectată în presă

Alexandru D. AIOANEI

Istoriografia perioadei interbelice ne oferă de cele mai multe ori o perspectivă evenimentială, istoricii rezumându-se în mare parte doar la a cerceta viața politică. Istoria socială, a mentalităților, rolul și imaginea pe care o aveau marile personalități politice și nu numai, reprezintă încă domenii importante de cercetare care ne pot întregi imaginea anilor dintre cele două războaie mondiale. O astfel de personalitate este și Patriarhu Miron Cristea căruia, deși i-au fost dedicate câteva monografii¹, acestea nu prezintă nici pe departe caracterul unei reconstituirii în spiritul erudiției istorice.

Demersul nostru nu își propune o reeditare a faptelor prin intermediul articolelor de presă și nici distrugerea unui mit, ci am încercat, răsfoind paginile ziarelor timpului, să creăm o imagine a Patriarhului prim-ministru Miron Cristea. Știm că acțiunea noastră va fi îngreunată de faptul că presa timpului era puternic cenzurată, dar nu dorim a contura o imagine reală, ci o reconstituire a celei lăsate de jurnaliști prin prisma faptelor reproduse de aceștia. Consultând atât principalele ziare, cât și unele lucrări de specialitate, vom urmări evoluția opiniilor în ceea ce privește activitatea înaltului ierarh, cât timp a deținut funcția de președinte al consiliului de miniștri.

Vom urmări, de asemenea, raportul dintre faptele reale și imaginea de reformator al României pe care au creat-o ziarele, Patriarhului, mai ales știut fiind faptul că imediat ce a preluat funcția de prim-ministru, au apărut două decizii ale Președintelui Consiliului de Miniștri: una emisă pe 11 februarie², iar cealaltă pe 12 februarie³, în care acesta cedează lui Mihai Valachide, secretar al Președinției Consiliului de Miniștri, și lui Ion Cămărășescu, președinte al Consiliului Economic Superior, importante prerogative guvernamentale. Nu știm dacă acest transfer a fost făcut la ordin sau din refuzul de a se implica în lucruri incompatibile cu funcția bisericească, însă aduce multe lămuriri asupra activității ministeriale a Patriarhului.

Ne-am rezumat a cerceta unele ziare doar din anul 1938, deoarece în cele trei luni ale anului 1939 cât a mai guvernat, suferind de boala care îl măcina, Patriarhul nu a mai fost atât de prezent în viața politică comparativ cu perioada anterioară. În plus, anul 1938 este cel în care se produc importante schimbări în regimul politic, Î. P. S.⁴ fiind unul din animatorii reformelor nou adoptate.

Contestat de adversarii politici⁵, iubit și respectat de cler și de popor, primul Patriarh al României a avut o ascensiune rapidă, din punct de vedere profesional. Născut la 18 iulie 1868 la Toplița (județul Harghita), Miron Cristea va fi prima persoană care, în urma studiilor făcute la Budapesta, va oferi o lucrare științifică despre viața și opera poetului Mihai Eminescu. Întors de la studii, va ocupa o serie de funcții înalte în cadrul Mitropoliei Ardealului, precum secretar al consistoriului (1895-1892), apoi consilier-asesor. Va fi hirotonit diacon în 1901 pentru a fi călugărit sub numele de Miron, în 1902 la Mănăstirea Hodoș-Bodrog, apoi la 25 aprilie 1910 va fi ales Episcop al Caransebeșului⁶. A colaborat la o serie de reviste importante, implicându-se activ în lupta pentru afirmare a românilor din Transilvania, bucurându-se și de aprecierea principelui moștenitor Franz Ferdinand⁷.

O implicare activă a avut și la unirea Transilvaniei cu România când va face parte din delegația ardeleană ce se va deplasa la București pentru a-i înmăna regelui Ferdinand actul Unirii. La 18/31 Decembrie 1919 va fi ales de către Colegiul electoral al României Mari, Mitropolit al Ungro-Vlahiei și Primat al României.⁸ Pe fondul dorinței întregii clase politice de a ridica Mitropolia Ungro-Vlahiei la rang de Patriarhie, și pentru a se oferi o legitimitate Marii Uniri, din punct de vedere politic dar și bisericesc, la 17 aprilie 1925 este adoptată de către parlament propunerea ridicării mitropoliei amintite la rang de patriarhie și a Mitropolitului Primat la rang de Patriarh⁹.

Atunci când țara va trece prin crize politice puternice,

Patriarhul va fi chemat să ocupe cele mai înalte funcții în aparatul de stat. Inițial a ocupat funcția de înalt regent între anii 1927-1930, pentru ca după opt ani să fie numit Președinte al Consiliului de Miniștri, în condițiile politice bine cunoscute.

Activitatea sa în această funcție a fost contestată vehement de adversarii politici, iar istoria îl acuză că și-ar fi depășit atribuțiile de ierarh atunci când a acceptat propunerea lui Carol ce viza ocuparea funcției de Președinte la Consiliul de Miniștri. Contemporanii s-ar fi așteptat la mai mult curaj și verticalitate din partea celui care ocupa cea mai înaltă funcție bisericească. Cu toate că în orice a făcut ca prim-ministru nu a ieșit din ordinile Regelui Carol al II-lea, iar atitudinea sa a fost mereu una de supunere, se va bucura de sprijin din partea presei..

Presa va crea un adevărat mit al conducătorului, fie prin articole elogioase fie prin evidențierea faptelor sale, sau chiar prin publicarea unor interviuri luate Patriarhului de către ziaristi străini, și toate acestea fără ca întâiul stătător al bisericii ortodoxe să ia decizii care să aibă un ecou puternic sau fără să aibă inițiative legislative foarte importante.

La 1938 România trecea printr-o criză politică profundă. Între 1918 și 1938 la conducerea țării s-au perindat 26 de guverne. Având în vedere că două dintre acestea au durat patru ani (1922-1926 și 1934-1937), ne dăm seama de instabilitatea politică existentă la momentul respectiv¹⁰. În ceea ce privește corpurile legiuitoare avem cam aceeași situație, deși durata unui mandat era de 4 ani, în 20 de ani au avut loc 10 alegeri parlamentare. Campaniile electorale aveau deseori caracter violent, majoritatea populației ne având o gândire politică bine conturată.¹¹

Carol al II-lea dorind să impună un regim propriu de conducere în care monarhia să aibă rolul decizional, demite le 10 februarie guvernul Goga. După o serie de consultări cu oamenii politici cei mai importanți, ajunge în aceeași zi la concluzia formării unui guvern de uniune națională sub președinția Patriarhului Miron Cristea, instituit chiar în seara de 10/11 februarie 1938.¹²

Numirea ca prim-ministru a capului bisericii nu a stârnit nici indignare nici uimire, iar ziarele vor sublinia rolul pe care îl va avea noul guvern în transformarea țării prin reforme constituționale, liniștirea vieții politice sau depolitizarea aparatului de stat¹³. Din guvernul nou instalat făceau parte: Patriarhul Miron Cristea, Gheorghe Tătărăscu, Dr. Constantin Angelescu, Nicolae Iorga, Mareșal Alexandru Averescu, Alexandru Vaida-Voievod, Generalul Arthur Văitoiu, George G. Mironescu, Armand Călinescu, Mircea Cancicov, Victor Iamandi, Generalul Ion Antonescu, Gheorghe Ionescu-Sisești, Constantin Argentoianu, Constantin Angelescu, Voicu Nițescu, Nicolae Petrescu-Comnen, Generalul Paul Teodorescu¹⁴.

Evenimentelor din 10 februarie li se vor aloca destul de mult spațiu în presă, fiind tratate sub diverse titluri și comentarii. Astfel, la Iași, „Opinia”¹⁵, în ultima pagină, la secțiunea *Ultima oră*, sub titlu mare, *Manifestul guvernului către țară*, prezenta detaliile și programul instaurării noului guvern. Referitor la aceasta, primul-ministru declara: *prin Înalta Încredere a M. S. Regelui am luat azi frânele guvernului. Vom face tot ce ne vor îngădui puterile noastre spre a realiza cele ce suntem chemați a îndeplini*¹⁶. Se înțelege din prima frază a acestui manifest publicat în ziarul ieșean, linia politică de supunere față de rege pe care o va urma noul guvern. „Gazeta de Transilvania” va trata pe prima pagină¹⁷, schimbările politice din capitală. Pe lângă proclamațiile Regelui și ale Patriarhului, mai apărea un articol despre modul în care s-a ajuns la numirea unui guvern de uniune națională. Autorul subliniază faptul că numirea Patriarhului Miron Cristea în fruntea acestui guvern *a fost salutăată atât înlăuntrul țării cât și în afară ca o măsură înțeleaptă de destindere și luptă*¹⁸.

Deși a fost umbrit de personalitatea lui Armand Călinescu și de jocurile de culise ale Regelui Carol și ale lui Ernest Urdăreanu, patriarhul-prim-ministru rămâne în ochii presei drept cel sub a cărui autoritate de necontestat, partidele și-au dat mâna pentru reformarea țării¹⁹. Misiunea guvernului instituit la 10 februarie era clară, cea de a aduce schimbări profunde în modul de guvernare al țării și implicit de schimbare al sistemului politic. După opinia presei, înalta față bisericească sa va achita de această răspundere asumată. „Telegraful Român”²⁰, într-un articol din 10 aprilie²¹ ne spune pe prima pagină, *guvernul Î. P. S. Patriarh Miron Cristea a fost chemat la cârma treburilor obștești de înțeleptul nostru Rege Carol II, cu o misiune precisă și limitată: să purceadă la așezarea vieții noastre de stat pe baze noi, dând Țării o nouă Constituție creată pe baza realităților românești și adaptată cerințelor vremii. Lucru care s-a săvârșit într-un timp record*.

Noile schimbări aveau nevoie de o motivare iar presa va aduce la cunoștința cetățeanului că pentru liniștirea spiritelor și apărarea cât mai desăvârșită a intereselor țării, partidele și-au dat mâna sub autoritatea incontestabilă a Patriarhului²². O altă idee clar exprimată în „Universul” făcea referire la faptul că biserica, prin oameni aleși care au cultivat principiul creștin și național a ajuns la conducerea țării după 10 februarie²³. Oare chiar între 10 februarie 1938 și 6 martie 1939, cât a durat guvernarea Patriarhului, România fost condusă de biserică, sau cei care dețineau de fapt frâiele guvernului erau Regele Carol II și Armand Călinescu?

Fiind un guvern alcătuit peste noapte din personalități cu orientări politice contradictorii, Consiliul de miniștri a avut drept obiectiv instituirea unei noi ordini socio-politice care să permită instaurarea unui regim politic diferit. Lipsa unui program de guvernare coerent era motivată de Înaltul prelat, într-un interviu dat unui ziarist cehoslovac, în care se preciza că deciziile politice îi sunt inspirate de Sfânta Scriptură, și că acolo găsește metodele de lucru cu oamenii²⁴.

Din punct de vedere legislativ, primele luni de conducere vor fi pentru noul guvern foarte prolifrice, prin instaurarea stării de asediu, adoptarea unei noi constituții, reforma administrativă, înființarea Direcției Presei și Propagandei care va funcționa pe lângă președinția consiliului de miniștri²⁵ și alte acte legislative precum: decretul pentru desființarea partidelor politice, sau legea pentru respectarea ordinii în stat²⁶. Cu toate acestea, Patriarhul era prezent în presă doar ca un contrasemnatar al decretelor legi²⁷, sau cu declarații ce aveau să motiveze adoptarea unor legi. Nu apare ca fiind inițiatorul unui proiect legislativ important sau hotărâre ministerială care să stârnească ecou în presă.

Momentul care va avea cele mai importante consecințe pentru evoluția ulterioară a fenomenului politic este adoptarea noii constituții, la 24 februarie 1938. Cu toate că instaura un regim de dictatură, noua constituție a fost adoptată prin modul cel mai democratic, prin referendum. Adoptarea și promulgarea noii legi fundamentale a fost făcută cu mare fast, ziarele vărsând multă cerneală pe marginea acestui subiect. „Opinia” ne citează pe ultima pagină manifestul primului ministru ce ne spune că prin noua constituție: *Se întărește ideea națională viața morală. Se asigură cinstea în administrație. Se respectă dreptul de proprietate al tuturor... Patriarhul încheie manifestul, rugând cerul să binecuvânteze această înaltă operă a M. S Regelui*²⁸.

Promulgarea noii constituții s-a făcut cu mare solemnitate, într-un ceremonial ce a fost alcătuit dintr-un TeDeum, discursuri la Palatul Regal, Patriarhul luând de la președintele consiliului legislativ procesul verbal cu rezultatul alegerilor și îl va înmâna regelui rostind un discurs în care spunea printre altele că a văzut oameni plângând de bucurie pe străzile capitalei când au auzit rezultatul plebiscitului²⁹.

Noua constituție prevedea neamestecul funcționarilor publici în politică, acest lucru fiind apreciat în presă³⁰. Această prevedere va fi mult dezbătută din punct de vedere al preoțimii, „Telegraful Român”, ziar al Mitropoliei Ardealului, într-un articol intitulat „Preoțimea în noile împrejurări”, trata pe larg acest subiect. Autorul articolului saluta inițiativa noului regim, motivând că prin interdicția de a face politică preoții își vor intensifica activitățile pastorale: *Ne*

*mai aparținând de aci înainte diferitelor cluburi politice, preoții vor deveni iarăși părinții tuturor credincioșilor*³¹. Preoților le era interzis cu desăvârșire să se implice în politică, însă Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române făcea politică la cel mai înalt nivel, ca prim-ministru. După această interdicție, preoții nu mai puteau face propagandă în biserică, mai ales că la sate sfaturile preotului contau mult, și astfel se evita orice poziție contrară noului regim. Un alt motiv al adoptării acestei decizii fiind și numărul în creștere al preoților care aderau la Mișcarea Legionară.

Un mod cu totul diferit de a reliefa activitatea unui om politic era acela de a-i publica în presă o parte din așa numitele telegrame de mulțumire din partea diferitelor persoane din țară. Acest lucru a fost folosit și pentru Patriarhul Miron Cristea. Ziarul „Universul” a publicat o serie de asemenea telegrame în mai multe numere. Nu știm cât de reale erau acestea dar nu putem trece peste ele fără a aminti textul câtorva. Astfel într-una dintre telegrame trimisă din București Patriarhului, se consemna: *Foștii combatanți cu bărbăție și cu credință cu spade sunt alături de guvernul țării, în frunte cu Înaltul Prea Sfântul Patriarh, pentru consolidarea țării și propășirea neamului*³² semnată de președintele asociației generale *Bărbăție și credință cu spade*, inginer Marius Demetrescu. Într-o telegramă trimisă de la Simeria, sfatul negustoresc de aici spunea: *cu inima plină de bucurie exprimă cele mai respectuase mulțumiri Î. P. S. Voastre și întregului guvern pentru marele act patriotic de adoptarea constituției noi prin care ne asigură viața și avutul nostru*, semnată de președinte Nedelcu Iosua. De la Tulcea vine o telegramă care ne spune că *Populația musulmană din România supusă și loială și supusă legilor țării, aduce prin mine entuziasta ei adeviziune la noua Constituție și roagă pe Î. P. S. Voastră să primească expresiunea profund sinceră a devotamentului său. Elem Curt Mola Bas, Muftiu al Musulmanilor din România*³³. Prin publicarea conținutului acestor telegrame se urmărea și afirmarea așa zisei legitimități și aprecieri de care se bucura Patriarhul în rândul populației din diverse categorii socio-economice și etno-religioase.

Presa va reflecta pe larg asupra evenimentelor la care vor participa regele și Înaltul Prelat. Articolele elogioase, titlurile mari sub care erau tratate acestea nu era întâmplătoare, iar mesajul pe care doreau să-l transmită era pe cât de subtil pe atât de clar.

Prezentarea pe larg a călătoriilor pe care le face, a ceremoniilor, a sărbătorilor sau a comemorărilor unde a fost prezent Patriarhul au un scop bine precizat. Participarea unui înalt ierarh alături de alte personalități politice la aceste evenimente, cumulul de funcții religioase și politice pe care le deține, duc într-un fel la întărirea coeziunii sociale, la o legitimizare a puterii, la o anihilare a tendințelor divergente. Într-o perioadă în care cenzura era prezentă în presă, când marea masă a populației încă nu avea o cultură politică, era foarte ușor să manipulezi opinia publică. Astfel *Gazeta de Transilvania* prezenta pe larg participarea Patriarhului și a Regelui la sfințirea Mausoleului de la Mărășești³⁴. Accentuarea participării acestor personalități ale statului și bisericii alături de văduvele, orfanii, veteranii din primul război mondial, inoculează ideea sensibilizării la problemele acestora, a solidarizării cu marea masă a populației.

Potrivit presei, vizita în Polonia pe care o face Î. P. S Patriarhul în luna mai este reflectată în presă ca fiind un real câștig, pentru întărirea relațiilor dintre cele două state dar și între cele două biserici ortodoxe. Bucuria și fastul cu care a fost primit de autoritățile poloneze au fost văzute ca o dovadă a respectului de care se bucura România din partea acestei țări. *Numeroasele întrevederi avute cu membrii guvernului polon ca și dejunul oferit de președintele Poloniei d-l Moscicyh în cinstea Patriarhului României au evidențiat din nou legăturile de strânsă prietenie între cele două țări aliate*³⁵. Astfel prezenta pe prim pagină *Gazeta de Transilvania* evenimentul în cauză. În timpul vizitei în Polonia Carol al II-lea îl numește interimar la Președinția Consiliului de Miniștri pe Gheorghe Argeșanu, pentru ca să poată fi adoptată hotărârea instaurării pedepsei cu moartea³⁶. Hotărârea trebuia semnată și de prim-ministru, însă condiția de cap al Bisericii a Patriarhului l-ar fi pus într-o situație dificilă. Carol a găsit soluția prin interimatul lui Argeșanu, astfel că la întoarcere din Polonia Înaltul Ierarh s-a arătat

mulțumit de modul cum s-a rezolvat problema pedepsei cu moartea fără a-l implica³⁷. Ziarele prezintă vizita în Polonia dar nu spun mai nimic despre cele întâmplate în țară. Plecarea Patriarhului în țara vecină atunci a fost o vizită politică sau una religioasă? Cert este că Regele a speculat acest moment pentru a impune pedeapsa capitală fără a-l păta pe fidelul său colaborator.. Singura mențiune apare pe aceeași pagină din "Gazeta de Transilvania" unde este prezentată vizita în Polonia. În colțul din dreapta jos, aproape insesizabil apar câteva rânduri care amintesc de instituirea pedepsei cu moartea pentru atentate împotriva regelui, membrilor familiei regale, șefii statelor străine și a demnitarilor statului.³⁸

În iulie 1938, Guvernul a dat un comunicat către țară în care făcea bilanțul primelor luni de mandat. Ziarele vor acorda mai multă sau mai mică atenție dar toate vor avea aproape același discurs. De exemplu "Telegraful Român"³⁹ pe prima pagină preciza printre altele că proclamația guvernului *înfățișează o icoană întreagă a activității guvernului, spre a fixa astfel atențiunea cititorilor*. Tot în acel articol se mai preciza că, după ce a luat măsuri pentru *renașterea spiritului corpului didactic* și după ce s-a pus în discuție modificarea legii cultelor și a legii de organizare a bisericii ortodoxe, *guvernul constituit sub președinția Înalț Prea Sfințitului Patriarh Miron, ca un guvern de lucru, cere și pe viitor, sprijinul înțelegător al tuturor cetățenilor*. "Opinia"⁴⁰ la lași a acordat mai mult spațiu detaliind oarecum modificările și noile inițiative legislative impuse de guvern. Pe ultima pagină a numărului din 6 iunie, ziarul pe toată pagina analiza modificările aduse în fiecare domeniu de lucru. *Guvernul de lucru prezidat de Î. P. S. Patriarhul Miron, urmărește metodic înfăptuirea programului ce și-a propus*. În acest fel începe articolul din ziarul ieșean. În continuare era prezentat ceea ce a reușit să facă și ceea ce își propunea în continuare guvernul. Potrivit declarației guvernului, principalele înfăptuiri erau: în domeniul ordinii naționale, s-a reușit stărpirea focarelor de neliniște redându-se încrederea în autoritățile statului; s-a dat o nouă administrație; s-a pus ordine în finanțe și s-a echilibrat bugetul național; în domeniul agriculturii s-a sprijinit producția viticolă și pomicolă; s-au acordat sume importante de bani pentru refacerea drumurilor, s-au elaborat proiecte pentru construirea de noi căi ferate; la învățământ se va pune monopol pe manualele școlare; armata, justiția, politica externă, toate vor beneficia potrivit guvernului de reorganizări, de îmbunătățire a stării generale a personalului și de o regândire a principiilor de funcționare. În finalul declarației se precizează că se va depune o muncă închinată exclusiv binelui public, și de aceea guvernul cere sprijinul populației.⁴¹

Dacă ar fi să judecăm după aceste declarații și după modul cum sunt reflectate în presă putem crede că între 10 februarie 1938 și între 6 martie 1939 am avut un guvern care a depus toate eforturile pentru ridicarea țării. O perioadă în care luptele politice au lipsit, oamenii politici unindu-și eforturile au trecut peste rivalități și au răspuns la chemarea regelui, ca sub autoritatea părintelui spiritual al țării să creeze o altă Românie. Din păcate această imagine ne este lăsată doar de presă, care era sub directă supăreveghe a regimului și fidelă noului sistem politic, alte surse precum, datele oficiale, memoriile sau corespondența contrazic acest lucru.

Atunci când este prezentată adoptarea unor legi importante numele celui care apare cel mai des în presă este cel al ministrului de interne Armand Călinescu. El apare mai des ca inițiator al unor proiecte legislative, decât Patriarhul care avea mai mult un rol de mediator între membrii guvernului.

Asumându-și rolul de părinte sufletească al Țării - după cum chiar el spunea -⁴², Patriarhul este prezent în presă mai mult prin discursuri al căror mesaj central cheama la încredere față de noua orânduială politică, de iertare și de unificare a eforturilor pentru a pune umărul la reformarea țării. Aici se înscrie pastorala pe care o trimite Patriarhul tuturor bisericilor ortodoxe. Ziarele se ocupă pe larg de acest subiect. "Opinia"⁴³ prezintă pe ultima pagină la secțiunea "Ultima oră" un articol cu titlul "Activitatea publică" a Î. P. S. Patriarh", în care se precizează că după ce a oferit un dejun membrilor guvernului la Patriarhie, la care s-au discutat probleme politice, Î. P. S. a dat o pastorală, în care face apel pentru curmarea

luptelor politice. *Orice bun creștin, spune Pastorala, simte că sfaturile date în Manifestul guvernului din 11 Februarie 1938, sunt povești evanghelice, a căror propăvăduire printre oameni este cea mai înaltă misiune și datorie, a Bisericii creștine și chiar a celorlalte culte. De aceea la bătrânețele mele m-am simțit obligat a urma la chemarea M. S. Regele, de a primi locul de răspundere al Președinției Consiliului de Miniștri, și mă simt fericit de a oferi munca mea și experiențele mele la așezarea țării pe temelii noi*⁴⁴. "Universal"⁴⁵, publică la secțiunea *Pagina bisericii*, întreaga pastorală. În articolul publicat de ziarul bucureștean ni se spune că după ce preoții vor citi evanghelia, vor da citire pastoralei Patriarhului, *pentru îndemn la liniște, pace, bună înfrățitate, spunere față de legi și de autorități*⁴⁶. Tot în același context putem integra și scrisoare pe care o trimite Î. P. S. prim rabinului Niemerwer, publicată în "Universal"⁴⁷, în care ca *președinte al consiliului de miniștri și cu cele mai sincere sentimente de apreciere și bună voință față de toți fiii Patriei, chemăm cultul mozaic din țară, la grabnica restatornicire a liniștii și păcii în suflet, a unirii și înfrățirii tuturor românilor*. Încă odată iese în evidență adevăratul rol cu care era investit Patriarhul, acela de a întări imaginea noului regim prin autoritatea sa morală.

Înaltul ierarh mai apare în presă cu dese discursuri pentru tineri, sau pentru Străjerii Țării⁴⁸, în care mesajul este același, de acordare a sprijinului lor noii orânduiri guvernamentale, de a renunța la rătăcirile din ultima vreme⁴⁹, și de a se pune în slujba edificării unui stat în care să predomină cinstea, onestitatea și munca.⁵⁰

Aniversarea Patriarhului, nu putea trece fără să îi fie dedicate câteva rânduri în paginile ziarelor, articolele care apar cu prilejul aniversării prim-ministrului, sintetizează cel mai bine imaginea pe care au construit-o jurnaliștii. "Gazeta de Transilvania" ne spune despre cel căruia *Destinul ia dat să joace un mare rol politic de cumpănă pentru țara noastră. Prin înalta chibzuință a M. S. Regelui - i-a fost încredințată cărma guvernului într-o vreme când pe oceanul politicii europene băteau vânturi grele*⁵¹. "Telegraful Român"⁵² preia același articol adăugând doar mesajul Mitropolitului Ardealului P. S. Nicolae Colan.

Existența unei clase de mijloc puternice abia în formare, lipsa unei conștiințe politice, instabilitatea politică, au creat o prăpastie între marea masă a populației și oamenii politici. În locul unor decizii concrete, care să vină în întâmpinarea problemelor populației, mai ales a celei rurale, comunitățile găseau refugiu în religie, în ortodoxie în special de la care așteptau un miracol. Carol al II-lea a sesizat corect acest lucru și pe fondul acesta a însărcinat pe Patriarhul Miron Cristea cu formarea guvernului la 10 februarie. O mișcare inteligentă am putea spune pentru că și-a alăturat unul dintre cei mai devotați slujitori, o persoană care, cu a sa autoritate putea să ajute la refacerea imaginii Regelui. Și în plus fiind docil și fără experiență politică - exceptând anii de regență -, dar și un apropiat al Casei Regale, Înalta față bisericească a devenit ușor un executant sânguinos al planurilor lui Carol. Având ca sprijin principal Patriarhul și Biserica în același rând, Regele Carol a reușit la umbra autorității acestora să-și impună sistemul său de dictatură. Instaurarea noului regim sub guvernarea lui Miron Cristea nu a fost întâmplătoare. Astfel se câștiga mult ca imagine mai ales în rândul maselor largi ale populației, a căror încredere în biserică era foarte puternică.

Presa a încercat să creeze o imagine a Patriarhului mai mult ca autoritate morală, care venea să dea legitimitate guvernului. Ea a dorit să facă din Miron Cristea un garant al onestității guvernului instaurat la 10 februarie. Cum biserica vine în întâmpinarea nevoilor sufletești ale omului, guvernul prin noua legiferare vine să umple golurile materiale ale populației. Ziarele epocii ne conturează un Patriarh cu o autoritate morală puternică, ce se bucura de sprijinul populației, și care supraveghea cu atenție transformarea țării, ce avea să fie dusă spre o dictatură regală falimentară.

Deși contestat de adversarii politici, ziarele vor face din Patriarhul Miron Cristea o personalitate care a contribuit mult la așa zisa așezare a țării pe temelii noi, și la ridicarea sufletească a

populației.

Presa vremii ne prezintă un Patriarh devotat în întregime Regelui și noului regim, și care credea cu tărie în planurile lui Carol al II-lea. Un Patriarh care poate a executat ordinele Maiestății Sale cu un devotament care intră în conflict cu demnitatea sa de cap al bisericii.

Dacă el credea cu adevărat în tot ce făcea, dacă servilismul său era real sau doar de suprafață nu putem spune încă. Însă chiar dacă Miron Cristea ar fi avut o vocație politică, potrivit canoanelor bisericești funcția de Patriarh nu este compatibilă cu vreo funcție politică.

Repere bibliografice

Periodice

- “Gazeta de Transilvania”, Brașov, 1938.
 “Opinia”, Iași, 1938.
 “Telegraful Român”, Sibiu, 1938.
 “Universul, București”, 1938.
 “Monitorul Oficial” nr. 35, 12 februarie 1938; nr. 36, 14 februarie 1938; nr. 58, 11 martie 1989; nr. 8, 15 aprilie 1938.

Memorii și scrieri de epocă

- Abrudeanu Rusu Ion, *Patriarhul României dr. Miron Cristea. Înalt Regent*, 1929, ed. Cluj, 2009
 Carol II-lea, *Însemnări zilnice*, București, 1995.
 Cristea Elie Miron *Note ascunse*, Cluj Napoca, 1999.
 Hudiță Ioan, *Jurnal politic, 1938-1939*, București, 2003, vol. II.

Enciclopedii

- Neagoe Stelian, *Oameni politici români*, București, 2007.
 Idem, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859, până în zilele noastre*, București, 1999.

Lucrări generale

- Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 2002.
 Savu Gh. Alexandru, *Dictatura regală*, București, 1970.
 Scurtu Ioan, *Istoria României în anii 1918-1940*, București, 1996.
 Idem, *Istoria României în anii 1918-1940*, Editura București, 1996.

Lucrări speciale

- Șandru Ilie, Borda Valentina, *Un nume pentru istorie. Patriarhul Miron Cristea*, Târgu Mureș, 1999.

Note:

- Aici putem aminti lucrările; Ion Rusu Abrudeanu, *Patriarhul dr. Miron Cristea. Înalt Regent*, publicată în 1929 și reeditată în 2009 la Cluj; Ilie Șandru, Valentina Borda, *Un nume pentru istorie. Patriarhul Elie Miron Cristea*, publicată în 1998 la Târgu Mureș. Aceste două lucrări sunt fie volume omagiale, fie tratate ca o istorie a Bisericii.
- “Monitorul Oficial” nr. 35, 12 februarie 1938, p. 3.
- Idem, nr. 36, 14 februarie 1938, p. 5.
- Acum pentru Patriarh titlatura este de *Prea Fericitul părinte Patriarh*, dar noi vom folosi titlatura perioadei la care facem referire și anume: *Înalt Prea Sfințitul Patriarh*.
- În literatura memorialistică, cel puțin în memoriile oamenilor politici contemporani Patriarhul nu se bucură tocmai de o bună apreciere, de exemplu țărănistul Ioan Hudiță în al său jurnal politic face referire la afacerile pe care le-ar deține familia Patriarhului și chiar el. De asemenea, spune că boala pe care o are Î. P. S. se datorează vieții aventuroase pe care a dus-o în tinerețe. Ioan Hudiță, *Jurnal politic 1938-1939*, Editura Fundației Pro, București, 2003, vol. II, p. 65, 165. Octavian Goga, sau chiar Carol al II-lea prin memoriile lăsate, vor lăsa o altă imagine a Patriarhului.
- Stelian Neagoe, *Oameni politici români*, Editura Machiaveli, București, 2007, p. 487.

- Ilie Șandru, Valentina Borda, *Un nume pentru istorie, Patriarhul Miron Cristea*, Târgu Mureș, 1998, p. 76.
- Ion Rusu Abrudeanu, *Patriarhul României dr. Miron Cristea. Înalt Regent*, Cluj, 2009, p. 348.
- Idem, p. 461.
- Ioan Scurtu, *Carol al II-lea*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 228.
- Idem, p. 229.
- Idem, *Istoria României în anii 1918-1940*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 161.
- “Opinia”, nr. 9258, 12 februarie 1938.
- Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859, până în zilele noastre*, Editura Machiaveli, București, 1999, p. 122-123
- “Opinia”, nr. 9258, 12 februarie 1938
- Idem.
- “Gazeta de Transilvania”, nr. 12, 13 februarie 1938.
- Idem.
- “Opinia”, nr. 9259, 13 februarie 1938.
- Telegraful Român-ziarul Mitropoliei Ardealului, al cărui redactor a fost și Miron Cristea înainte de a deveni Episcop de Caransebeș.
- “Telegraful Român”, nr. 15, 10 aprilie 1938.
- “Opinia”, nr. 9259, 13 februarie, 1938.
- “Universul”, nr. 48, 18 februarie, 1938.
- “Universul”, nr. 49, 19 februarie 1938.
- “Monitorul Oficial”, nr. 58, 11 martie 1989.
- “Monitorul Oficial”, nr. 8, 15 aprilie 1938.
- Apare deseori ca și contra semnat al decretelor legi și pentru că, în constituție se precizea ca fiecare decret regal să fie contrasemnat de un ministru acesta asumându-și astfel răspunderea pentru acel decret.
- “Opinia”, nr. 9266, 22 februarie, 1938.
- “Gazeta Transilvaniei”, nr. 17, 3 martie 1938.
- Prin interdicția de a face politică funcționarul va deveni cea ce trebuie; un slujitor devotat al statului. Ne mai având legături politice vor putea sluji mai bine interesele statului uitând de cele de partid.* „Gazeta de Transilvania”, nr. 14, 20 februarie 1938
- “Telegraful Român”, nr. 9, 27 februarie 1938.
- “Universul”, nr. 56, sâmbătă, 26 februarie 1938.
- Idem.
- “Gazeta de Transilvania”, nr. 69, 18 septembrie 1938.
- Idem, nr. 38, 26 mai 1938
- Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 337.
- Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, Editura Scripta, București, 1995, p. 146.
- Gazeta de Transilvania*, nr. 38, 26 mai 1938
- Telegraful, Român*, nr. 28, 10 iulie 1938.
- “Opinia”, nr. 9377, 6 iulie 1938.
- Idem.
- Miron Elie Cristea, *Note ascunse*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1999, p. 102.
- “Opinia”, nr. 9278, 8 martie 1938.
- Idem.
- “Universul”, nr. 55, 1 martie 1938
- Idem.
- Idem.
- Străjeria Țării era o organizație de tineret al cărui inițiator a fost Regele Carol al II-lea, ca o contrapondere la Mișcarea Legionară sau la alte organizații de tineret, și în care erau obligați să intre toți tinerii între 7 și 21 de ani. Aceasta a fost o manevră de a atrage tinerii către noul regim și crea posibilitatea de a controla pe cei care s-au dovedit deseori adversari de luat în seama ai regimurilor politice.
- Aluzie clară la Mișcarea legionară, în care prezența tinerilor era covârșitoare.
- “Universul” nr. 81, 23 martie 1938, *Gazeta de Transilvania*, nr. 32, 5 mai 1938.
- “Gazeta de Transilvania”, nr. 93, 15 decembrie 1938.
- “Telegraful Român”, nr. 51, 15 decembrie 1938.

Legende și tradiții istorice de pe Valea Tutovei*

*

În vremurile de demult răzeșii erau pândiți mereu de boieri ca să le ia pământul. Fel de fel de chipuri se născociau pentru a face răzășii clăcași. Oamenii boierilor luau câte un mort, îl omorau ei sau îl găseau mor nu știi și îl așezau pe moșia răzășilor. Neștiindu-se făptașul și mortul găsindu-se pe pământul stăpânit de răzăși trebuia ca tot satul să plătească gloaba mare către domnie. De unde să aibă bieții oameni atâtia bani? Se împrumutau de la boier și așa moșia boierească se făcea tot mai mare iar cea a răzeșilor se topea cu trecerea vremii.

Voinești, Pelin A. Ion, 82

*

Când a fost răcoala lui Maxim eu eram mic. Aveam vreo trei ani. Mi-au povestit mai târziu părinții cum a fost. Cine a fost Maxim nu mai știu, cred că era ministru de interne. Se puneau atunci biruri grele pe orișice. De ici din sat s-au ridicat Mitrea Vraghie și Costache Pelin. Ei au umblat să dea foc receptorului. Primarul s-a speriat și a fugit, a chemat armata să vină. Oamenii se adunaseră dimineața cu furci și topoare pe la amiază s-au mai împrăștiat pe la case. Când a venit armata, n-a mai găsit decât vreo doi trei, în fața primăriei. Dacă ar fi venit mai devreme s-ar fi iscat mare moarte de om.

Voinești, Pelin A. Ion, 82

*

Pe zarea care desparte satul Voinești de satul vecin Popești se află un loc ce se deosebește mult prin frumusețea așezării sale. Locul se numește „La scaune” și este totodată un punct de observație foarte bun. De acolo poți cuprinde cu privirea o bună parte din Valea Tutovei. Se spune că în acest loc se adunau boierii mai însemnați din ținutul Tutovei la anumite date ale anului și așezați pe scaune săpate în pământ țineau judecăți legate de hotarele moșiilor și încheiau fel de fel de înțelegeri între ei.

Voinești, Gâlcă

*

În partea de miazăzi a comunei Voinești se află un sat mic cunoscut de localnici sub mai multe denumiri: lezerel, Ileneasa și Corobănești ultima denumire fiind cea oficială lezerului care fuge în preajma satului. Numele de Ileneasa se explică printr-o veche legendă. Cândva ar fi sălășuit pe locul unde se afla satul o frumoasă domniță pe care-o chema Ileana. La un atac neașteptat al tătarilor nemaireușind să se ascundă și nedorind să cadă vie în mâinile lor, domnița Ileana s-a spânzurat de crengile unui stejar bătrân. Stejarul a trăit peste vremi și în trupul său s-a lărgit cu vremea o scorbură mare denumită în limbajul localnicilor corobană. De aici al treilea și ultimul nume al satului Corobănești.

Voinești, Gâlcă

*

Satul Cetățuia trebuie să fie de vreo patru sute de ani, iar biserica de vreo cinci sute, șase sute de ani. Ea a fost făcută în mijlocul codrilor de niște călugări care au

fost alungați de turci de la Mănăstirea Neamț. N-au găsit ca să se adăpostească o pădure mai îndepărtată și mai adâncă ca aici. La început, așezării i s-a zis Schitul lui Mitoc. Călugării aveau chilii și fiindcă își răsneau în ele grăunțele pentru mămăligă locul se cheamă acum pe unde au fost ei „Râpa răsniților”. Pe vremuri se zice că a fost o cetate pe deal făcută de turci de aceea dealul mai înalt se cheamă cetățuia. Pe lângă biserică, la vreo două sute de metri și-a făcut bordei unul Strâmbu, și acum se mai cunoaște groapa. Călugării veneau în bordei la Strâmbu să se încălzească. Împrejur s-au mai făcut și alte bordeie, dar numele celui dintâi, satul nostru i s-a spus mult timp Strâmba.

Cetățuia, Timuc Vasile, 62

*

În jos de satul Fântânele se află valea Stâlpului. Mulți de la noi din sat nu știu de ce se cheamă așa. Eu știu, mi-au povestit alții mai bătrâni. Mai de mult satul era tare mic și era așezat pe râpi în locuri grele de umblat. Nu prea știau oamenii ce rosturi sunt în celelalte sate și în târguri. Da nici nu voiau să știe căci vreun mare bine nu putea să-i aștepte de acolo. Oamenii își duceau viața lor necăjită împărțindu-și între ei bucuriile și necazurile. Dar bine se spune că nu există pădure fără uscături. S-a ivit unu care a început să fure din pușinul care-l aveau; găini, oi și altele. Oamenii l-au iertat o vreme, dar când au văzut că nu se mai lecuiește au ridicat un stâlp de care l-au spânzurat. De atunci se numește Valea Stâlpului.

Fântânele, Ibănescu N. Ion, 61

*

La noi la lezer se spune că tot pământul a fost al unei cucoane pe care o chema Tarsița Boteanu. Avea bărbat care era cu grad mare în armată, dar de moșie vedea numai cucoana. Ea a adus și oameni de prin alte sate și i-a așezat aici. Satul se chema pe atunci Gura lezer. S-a apucat cucoana asta să ridice o biserică mare de piatră dar au fost mai mulți ani răi la rând și cât era de bogată cucoana n-a putut să facă față cheltuielii. Ca să nu rămână de rușine o adunat într-o zi toți caii de pe moșie, i-o vândut la Bârlad și cu banii aceia a putut să facă cheltuielii. Ca să nu rămână de rușine o adunat într-o zi toți caii de pe moșie, i-o vândut la Bârlad și cu banii aceia a putut să termine biserica.

lezer, Ciornovalic Nicoalaie, 70

*

Numele satului Iana se trage de la numele unei fete. Se spune că mai înainte când încă nu se întemeiasă satul de astăzi pe locurile acestea unde era răscruce de drumuri se întemeiasă un han mare de piatră cu cârciumă. Aici era un grec stăpân și avea o fată foarte frumoasă căreia îi zicea Iana. Ci, într-o zi s-o zvonit că vin turcii și grecu s-o apucat să zăvorască porțile. Dar fata era dusă cu cofele la apă și n-o mai apucat să intre în ograda întărită a hanului. Când o văzut turcii s-o aruncat în baltă și s-o înecat. Fiind mai ridicat locul din marginea

bălții, i s-o zis Chiscul Ienei. Cu vremea s-a întemeiat satul de astăzi la care i s-o zis mai întâi Piscul Ienei, iar acu Iana.

Iana, Codreanu Constantin, 52

*

În bătălia de la Podul Înalt când a avut război cu turcii, Ștefan cel Mare s-a minunat când a văzut cum lupta Avram Huiban. Hatmanul său Luca Arbore o zis:

– Mărite Doamne, să vezi ghioaga lui Avram Huiban, adevărată minune. Și l-o chemat pe Avram Huiban. Și atunci când s-o aplecat Avram Huiban în fața domnitorului și când s-o sculat înapoi sus i-o rămas ghioaga jos. Ștefan cel Mare fiind om mic de statură, s-a aplecat s-o ridice. Dar n-a putut s-o ridice. Și atunci s-o aplecat s-o ia de jos tot Avram Huiban.

– Mă avreme, da cum lupti tu cu ghioaga asta? Că eu nici n-o pot ridica, a zis domnitorul. Atunci Avram Huiban a luat-o cu o mână și a început s-o învârtă printre degete.

– Uite așa, Măria Ta.

Avrămești, Filipescu A. Dumitru, 73

*

Prima locuință a lui Avram Huiban a fost la locul numit Lungașa. Acolo era însă locul prea deschis și îl necăjeau des tătarii. Așa că Avram Huiban s-a tras aici unde sunt și astăzi Avrămeștii. A tăiat din pădure, a ridicat un zid de cioate și o casă cu șapte odăi ale cărei urme le-au mai apucat bătrânii noștri. Casa era numai și numai din lemn, nu avea nici un cui de fier. Case făcute în felul acesta au mai fost în sat până în timpul războiului.

Avrămești, Filipescu A. Dumitru, 73

*

Familia viteazului Avram Huiban a rămas puternic în amintirea celor care viețuiesc pe meleagurile care i-au fost dăruite de Ștefan cel Mare. Cu toții simt că îi sunt într-un fel sau altul urmași. Și nu numai locuitorii din Avrămești, ci și cei din alte sate. Astfel cei din Mărășești știu că strămoșul lor este Mărăscu, ginerele lui Avram Huiban. Un fiu al său, Căliman, a întemeiat satul Călimănești, iar fiica sa Fulga a adunat oamenii care au format satul Fulgu. În felul acesta oamenii din Avrămești și cei din satele apropiate se simt înrudiți între ei și moștenitori comuni ai vitejiei de altădată a strămoșilor.

Avrămești, Hoțoi Mihai, 65

*

Numele familiei Ghintuială, una dintre cele mai numeroase din satul nostru de răzeși Avrămești, se trage din vremurile de vitejie ale strămoșilor. Când țara era în primejdie fiecare răzăș pleca la luptă cu arma care îi era lui mai îndemănoasă. Între răzeșii care luptau în frunte cu Avram Huiban în oastea lui Ștefan cel Mare era și unul care mereu mergea la luptă cu o ghioagă ghintuită. I s-a spus Ghintuială, iar urmașii săi au luat porecla drept nume moștenind-o ca și obiceiul de a merge și ei la luptă cu ghioage ghintuite.

Avrămești, Olaru D. Costică, 69.

* Culese în anul 1976.

Simpozionul de literatură și istorie „Între Nistru și Carpați”

Pe Prut la Vetrișoia

- urmare din pagina 1 -

De asemenea, domnul profesor Constantin Giurcanu, președintele Societății de Numismatică și Filatelie Bârlad a înmănat într-un cadru festiv o „Diplomă de excelență” omagiatului pentru realizarea valorosului Muzeu etnografic „Ioan Mîcnea Vetrișanu” din Vetrișoia.

13³⁰ – Moment literar-muzical:

1. Cenaclurile literare:

- „Arca Poesis – Ion Iancu Lefter” – Vaslui

- „Poesis Moldaviae” – Vaslui

2. Intervenții muzicale susținute de:

- Galina Parfeni – pianistă;

- Elena Barbu, Romică Brunchi, Ion Chiriac – interpreți folk.

Ora 14⁰⁰ – Program artistic:

- Ansamblul artistic „Izvoarașul” – Viișoara, coordonator artistic: Ioan Spătaru.

- Interpret vocal de muzică populară: Elena Țurcanu – Văleni.

- Ansamblul „Florica de pe Prut” – Vetrișoia, coordonator: Ion Lupu.

- Momente vesele – Dan Ailincă – Văleni.

- Dans modern – Trupa din Berezeni, coordonator: Mihai Anton.

- „Umor la purtător” cu actorul Paul Guță – Galați.

- Romante și muzică de petrecere cu Constantin Florescu.

- Orchestra „Rapsodia Vasluiului”, dirijor: Valentin Tudose.

Astfel a fost sărbătorit scriitorul Ioan Mîcnea Vetrișanu cu prilejul împlinirii a 75 de ani, care este fermecător, optimist, nonșalant, bun observator al vieții celor din jur, iubitor de oameni, mare cunoscător al satului românesc contemporan, este o figură memorabilă a vieții vetrișenilor. Ion Mîcnea este un vizionar și vizionarul are darul ca, prin scrierile sale, să deschidă

larg ferestrele spre orizontul viitorului. Rămâne așa cum a fost totdeauna, un om modest, amabil și colocvial deschis și sufletist, lipsit de ifose, gata să intre în dialog cu oricine îl caută și-i pune o întrebare. Iubește oamenii și se simte bine în societatea tinerilor. Este un om cu coloană vertebrală solidă, care nu s-a aplecat nicicând după cum a bătut vântul, consecvent față de valorile în care a crezut, un mare patriot. A fi om înseamnă pentru Ioan Mîcnea Vetrișanu a fi luptător, apărând până la capăt tot ce-i nobil și demn în dramaticele raporturi ale omului la propria-i condiție. Autorul este indiscutabil talentat și original. Lectura oricărei cărți scrise de el este un prilej de îmbogățire intelectuală și deopotrivă o provocare, un stimulent al gândirii proprii. Nu găsesc cuvinte mai potrivite pentru a exprima sentimentul pe care ni-l inspiră opera sa, îmbinând inspirația și grațierea cu strădania de a merita darurile ce ne-au fost oferite. Îi urăm din inimă să-și continue opera creatoare în același spirit generos, îmbrățișând cu aceeași ferveare orizonturile cunoașterii. La împlinirea a 75 de ani, care îl găsesc întotdeauna sprinten, disponibil, înfometat de ultimele noutăți ale cunoașterii și încrezător în vitalitatea gândirii creatoare românești, îi doresc să

continue.

Stimate domnule Ioan Mîcnea Vetrișanu! Obștea românească din cetate se mândrește cu domnia voastră și vă mulțumește că existați. Sărbătorindu-vă, vă urăm din inimă încă mulți, mulți ani, cu sănătate, bucurii, încă multe realizări pe plan spiritual și personal. Îmi permit să închei intervenția mea cu tradiționala urare LAMULȚIANI!

Capitalismul și globalizarea europeană

Andrei HUIBAN

Inventarea regimului proprietății private în Evul Mediu târziu a devenit fundamentul pentru progresul material nelimitat. Dreptul proprietății private a devenit instrumentul legal esențial de autonomizare a individului în raport cu colectivitatea de individualizare a societății și a lumii.

Instituționalizarea proprietății private trebuie considerată una dintre contribuțiile cele mai importante ale Europei. „Fără un regim matur și bine reglementat a proprietății private, capitalismul de piață nu ar putea să existe, iar statul-națiune nu ar fi supraviețuit” (Rifkin, Jeremy, *Visul european*, Polirom, Iasi, p.118). Rolul piețelor – de a facilita schimbul liber de proprietăți – implică o funcție importantă a statului – aceea de a proteja dreptul la proprietate a propriilor cetățeni.

Reforma protestantă a proprietății a avut un rol semnificativ în reformularea relațiilor proprietății private. Martin Luther și adepții săi au lansat un atac pe toate fronturile la adresa autorității Papei și ordinii sociale feudale peste care prezida Vaticanul. Luther a contestat

importanța ideii că Biserica este singurul emisar al lui Dumnezeu pe pământ și a spus că preoții sunt păcătoși ca și restul oamenilor și, prin urmare, incapabili să acționeze ca intermediari între credincioși și divinitate. Fiecare om, spunea Luther, stă singur în fața lui Dumnezeu.

Luther a fost foarte dur în atacurile sale asupra proprietății Bisericii, argumentând că Vaticanul a adunat bogății fabuloase, în decursul secolelor, pe socoteala oamenilor și a încălcat credința creștină, care predica abstinența și evitarea luxului lumesc. În acest fel, Luther și discipolii săi au pus la îndoiala legitimitatea Sfântului Imperiu Roman și a orânduirii sociale feudale.

Fervearea reformei a înlocuit o clasă de proprietari cu alta. Pământurile Bisericii au fost confiscate în Europa de Vest și de Nord – chiar și în țări catolice precum Spania și Austria –, iar pământurile latifundiilor feudale au fost confiscate, fie vândute. Distrugerea vechii orânduirii feudale a făcut loc noii burghezii financiare de comercianți, oameni de afaceri și negustori.

Jean Calvin a mers și mai departe decât Luther, chemându-i pe credincioși să-și îmbunătățească continuu situația lor de viață. Deși doctrina lui Calvin nu a intenționat să avanseze noțiunea de comerț, ea a sprijinit totuși fără să vrea interesele noii clase capitaliste. Importanța pe care el a dat-o activității neîncetate, productivității și îmbunătățirii situației personale s-a dovedit compatibilă cu o nouă clasă al cărei interes era în munca intensă, dezvoltarea producției, cumpătarea și o ordonare rațională a activității umane pe piață. Doctrina sa a ajutat la justificarea ideii de acumulare a bogăției și a capitalului, elemente de bază ale unui regim de proprietate modern și ale modului de viață capitalist. Sociologul german Max Weber a scris pe larg despre legătura filosofică profundă dintre apariția etosului protestant al muncii și apariția capitalismului modern. Eliberând indivizii de dependența de ierarhia Bisericii și furnizând fiecărei persoane noua psihologie a autoprogresului material, reformatorii au lăsat în urmă moștenirea religioasă. Astfel, mult după ce ardoarea religioasă s-a stins, europenii au reținut un nou sens al valorii personale, care era compatibil cu noțiunea modernă de acumulare de proprietate (Weber, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, București, Humanitas).

Vechea idee a „individului ca o mică parte a unui mecanism social complex, creat din relații de proprietate și obligații, a fost înlocuită de noțiunea modernă a individului ca ființă autonomă în lume, singur în fața lui Dumnezeu și a celorlalte ființe umane, punându-și, prin puterea voinței personale, amprenta sa unică asupra lumii. Metamorfoza individului de la servitorul credincios inclus în Marele Lanț al Ființei la agentul autonom cu o chemare individuală, care-și îmbunătățește continuu situația materială spre slava lui Dumnezeu, mergea mână în mână cu o schimbare a noțiunii de proprietate, de la drepturi de proprietate la proprietatea exclusivă. Proprietatea, legată înainte prin orânduri sociale complexe și drepturi condiționate de folosință, a început să fie văzută asemănător noului individ, ca lucruri autonome, fiecare fiind unic și indivizibil” (Rifkin, Jeremy, Idem, p.119). În această lume nouă,

drepturile de proprietate vor fi liantul social care leagă oamenii între ei. Proprietatea privată și libertatea economică vor fi considerate baze ale organizării sociale.

Deși etica protestantă s-a născut în Europa, mulți dintre discipolii săi cei mai fanatici au migrat spre America, unde au combinat viziunea religioasă a lui Calvin cu noțiunile iluministe despre știință, cu drepturile de proprietate privată și cu relațiile de piață capitaliste, creând astfel „visul american”.

Astăzi economia de piață a devenit o forță atât de puternică încât am ajuns să o considerăm ca pe o lege a naturii. Uităm însă că economia de piață este o instituție relativ recentă în istoria umană. Deși piețele datează din Antichitate, ele au fost o parte relativ minoră a vieții sociale. Majoritatea activității economice era bazată în mod tradițional pe gospodărie. Însuși termenul *economie* vine din grecescul *oikos* care înseamnă „casă”. Membrii unei familii lărgite produceau tot ce aveau nevoie, schimbau prin troc cu vecinii apropiați și, ocazional, vindeau surplusuri în târguri.

Dar „imaginea unei economii moderne de piață o depășește pe aceea a unor comercianți care își aranjează standurile și își vând marfa cumpărătorilor locali. Pentru ca piețele moderne să funcționeze, toate elementele care intră în procesul de producție-teren, muncă umană și tehnologie-trebuie să fie dislocate din gospodăria tradițională și convertite într-o formă ce poate fi raționalizată, abstractizată, cuantificată și transformată în proprietate negociabilă pentru un preț de piață” (Rifkin, Jeremy, Idem, p.137).

În Europa epocii moderne timpurii, o mulțime de noi tehnologii au condus la micșorarea distanțelor, au accelerat schimburile și au micșorat timpul necesar tranzacțiilor, făcând posibilă apariția unor piețe mult mai mari. Spre sfârșitul epocii medievale, apăruseră mai mult de o mie de orașe în toată Europa. Orașele aveau hambare, ateliere și hanuri ce erau deservite de meșteșugari locali. Aceștia produceau o diversitate de bunuri și servicii care necesitau o expertiză ce nu era de găsit pe fiecare domeniu feudal. Zidari, țesători, vopsitori, fierari și armurieri, dantelărese și fabricanți de mănuși, notari, tapițeri și pălărieri s-au adunat în aceste zone urbane, stabilind „orașe libere” – regiuni independente de puterea lor locală.

Fiecare ramură meșteșugărească a înființat o breaslă pentru a reglementa activitatea membrilor ei. Breslele erau răspunzătoare pentru menținerea standardelor de calitate, stabilirea nivelului de producție și vânzare, precum și a prețului corect pentru vânzarea produselor și serviciilor lor. Economia de breaslă funcționa conform tradițiilor și nu era acționată de forțele pieței. Nu se căuta să se obțină profit, ci să se mențină un mod de viață. Breslele se opuneau unei piețe libere, forței de muncă libere, comercializării terenurilor și prețurilor concurențiale – caracteristici esențiale ale economiei moderne. Pentru mai mult de patru secole acestea s-au luptat cu o clasă capitalistă în formare, dar până la urmă au fost învinse și abolite.

În Anglia secolului al XVI-lea, „o categorie de negustori independenți începuse să conteste controlul breslei asupra producției de bunuri și servicii. Țăranii au constituit o nouă forță de muncă ce putea fi exploatată. Progresul în transporturi a facilitat mișcarea materiei prime și a produselor finite între orașe și mediul rural. O populație în creștere cerea o cantitate mai mare de bunuri și servicii. Furnizând materia primă și unelte clasă de capacitățile necesare pentru producție și controlând transportul materialelor și produselor finite între sat și oraș, noii comercianți au fost capabili să controleze mult mai bine costurile de producție” (Braudel, Fernand, *Jocurile schimbului*, București, Meridiane, p.182). Breslele nu puteau să concureze cu ritmul și volumul producției și nici cu prețul produsului finit.

Introducerea fabricii în Europa a erodat și mai mult puterea meșteșugarilor și a breslelor. Fabricile de hârtie, oțelăriile, fabricile de tunuri, iar mai apoi fabricile de textile au introdus ideea centralizării producției și folosirea unei surse unice de energie-la început, folosind forța hidrolică și eoliană, iar apoi cărbunii și mașina cu aburi. Manufacturile necesitau un capital ridicat, mult peste posibilitățile meșteșugarilor. Noua clasă de comercianți capitaliști putea să-și permită costurile acestui nou model de producție.

Europa a trecut printr-o mare bătălie între o nouă ordine comercială și vechiul regim economic. Vechea economie socială, bazată pe controlul producției, pe fixarea prețurilor și pe excluderea competiției din exterior, era mult prea limitată pentru a se adapta multitudinii de noi tehnologii care făceau posibil un schimb sporit de bunuri și servicii între mai multe persoane și pe distanțe mai mari. Noile tehnologii au dus la apariția unei clase capitaliste foarte hotărâte să exploateze întregul potențial al acestora, găsindu-și modelul comercial în piețele libere și autoreglementate. Iar cadrul politic care va elimina vămile și taxele locale, va impune o limbă comună, un sistem de educație unificat și alte mecanisme centralizate va deveni statul-național.

Contul Asociației Culturale
“ACADEMIA RURALĂ ELANUL”

2511.1-6065.1/ROL deschis la B.C.R. Bârlad

e-mail: revistaelanul@gmail.com

<https://sites.google.com/site/elanulvs/>

Redacția (tel.: 0235-436100)

Redactor șef: Marin Rotaru

Redactor-șef adjunct: Cristian Onel

Redactori corespondenți:

Vlad Codrea, Univ. “Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca

Laurențiu Chiriac, Vaslui

Dan Ravaru, Vaslui

Ion N. Oprea, Iași

Simion Bogdănescu, Bârlad

Serghei Coloșenco, Bârlad

Mircea Coloșenco, București

Laurențiu Ursachi, Bârlad

Teodor Hardon, Rânzești

Florin Varvara, Sărățeni

Tehnoredactare: Bogdan Artene

Tipar: SC Irimpex SRL Bârlad

ISSN: 1583-3593

**Număr apărut cu sprijinul Centrului Județean pentru
Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui**

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

CENACLUL LITERAR „ION IANCU LEFTER” – ARCA POESIS – VASLUI

Ion Patriche**Rondel despre Țara mea**

E bine Țara mea, încă e bine
Că nu ți-au pus lichelele zăbală
Și-istoria-ți măreață și-a ta fală
n-au dezghiocat-o hoardele străine,

dar ți-au înfipt săgeți adânc în cală
și te cutremuri toată de rușine.
E bine Țara mea, încă e bine
Că nu ți-au pus lichelele zăbală.

Și nu uita de-Oituz și de Rovine
Când sângerarea ți era mortală;
Cum astăzi disperarea-ți este boală
trează, numai speranța te mai ține.

E bine Țara mea, încă e bine...

Marius Nițică**Între oglinzi**

O privisem cu ochiul inimii
încercând să văd

ceea ce n-ar fi vrut să vadă
trăiri cu reflexii... iubire...
pasiune... dorința de a
respira adierea norilor
prin vânturi de primăvară.
Teama o sufoca încet;
primul sărut... indiscret
și concret...
sechestrându-l în sine
îl dăruise altui destin,
șocată de amăgirea Meduzei.

Pe nisipul Strombolian
al preconcepturilor desenase
un ochi nepătruns
de lumina cunoașterii...
Să vadă ar fi vrut... disecându-l
cu conul de umbră al îndoielilor
aproape agățându-se de un ultim
concept cu bastonașele invizibilului...

Un sine fără sine...
văduvită de prea
multă agonie servind
la propria cină paharului
înveninat al tăcerii... Schilodit
de propriul os înainte de cârjă...

Am regăsit-o între oglinzi
unde privirea-i refuzase să-și ascundă
speranța,
amăgită înaintea așteptărilor...

Rodica Dumitriu**Să opresc veșnicia**

Azi m-am îndrăgostit
și-aș vrea ca tu veșnicie să te oprești.
Vreau să ard ca o torță vie
sub soarele torid de vară
să nu mă împiedic de timp
și nici să mă ating de realitate
că mi-ar putea frânge aripile.
Vreau să ard ci intensitate
să consum toată viața din mine
ce mi-i dăruită pe pământ
într-o singură clipă
Mă împovărez cu bucurie și speranță
dar nu le simt apăsarea
pentru că visul mi-e împlinit.
Vreau ca zborul să se petreacă
cu viteza luminii ca să simt și să cred
că ceea ce trăiesc e pentru veșnicie.

Val ANDREESCU**Liniște în fa major**

– selecții –

D-rei doctor

Rămân profund îndatorat
Că ați făcut să mă simt viu
De câte ori m-ați operat
Pe cord și... fără bisturiu!

Unui... „epigramist”

Muza când nu vrea să vină
Și nu ai în cap lumină,
Nu mai plânge „Păstorel”,
Poți da vina pe... Renel!

Iarna e ca vara

Iarna care nu mai trece
Seamănă perfect cu vara
Șturlumbaticiei Tamara:
Frumoasă și... foarte rece.

La primul pahar

Vrei un țap, e o plăcere?!
lonel începe-a plânge:
– Are coarne mari, mă-
npunge!
– lonel, e-un țap cu bere!

Dintre mulți bărbați „cu moț”,
Tineri și apetisanți,
Eu mă mulțumesc c-un soț,
Plus vreo șapte-opt... amanți

Epigrama de-ar împunge
Ca o lance firoasă,
Tot nu ar putea străpunge
A Prostiei... piele groasă.

Sugestii pentru bărbați...

Flori și multe bucurii
Dați la mame și soții...
Aur, blănuri, diamante...
La... amante!

Gheorghică ȘTIRBU*Unui instalator*

S-a crăpat din nou racordul
Deși e marcă de brand?
Da, căci ieri instalatorul
la pus unul second-hand.

Unui operator salubritate

Spor de noxe și toxine,
Ai acuma la salariu,
Dar la măsură, vezi bine,
Nu ai spor și nici habar.

Unui fast-food^{er}

Îi spui „hot”, nu-i zici fierbinte
Că-i american, mă rog,
Carnea nu mai e de câine,
Fiindcă acuma-i zice „dog”.

Unei farmacistă

Îți stă bine spilkuită,
Îmbrăcată în halat,
Când rețeta-i „gratuită”
Tu ne-o vinzi la „compensat”.

Unui optician

Le faci ochelari să vadă
Și-i ajută întrucâtva;
Poți să le redai vederea,
Însă „optica” mai va...

Unui mecanic de tren

Ne tot porți din gară-n gară
Fără glume, fără haz,
Viața ta și viața noastră
Sunt conduse de-un macaz!

Corneliu VĂLEANU**Trecut în veacul XXI**

În veacul douăzeci și unu am trecut
Cu miile de întrebări fără răspuns
Suntem parcă mai rău ca la-nceput
Și-n coșul soartei nu avem de-ajuns,
Deși suntem Icar cu-aripile-n văzduh,
Săpăm planeta mamă în adâncuri,
Totuși suntem rătăcitorul duh
Și sus, în ceruri, dar și-n smârcuri,
Ne batem ca nebunii pentru o idee,
Stropim cu sânge glia care ne dă hrană,
Avem mereu eroi de epopee,
Avem de-o veșnicie pe inimă o rană,
Urlăm în ascuțit de săbii PACE,
Cu tunuri vrem pe TERRA armonie,
În fiecare clipă sparge un buboi ce coace
Și moartea seceră în carne vie,
Se sfătuiesc mai marii lumii în conclave
Și pun mereu la cale soarta omenirii,
Tratatele semnate devin apoi epave
Jertfite ca și CRIST pe crucea răstignirii.